

บทที่ 4

พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขม

ชาวเขมบ้านสำโรงโคเคาะได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่นี้มาหลายชั่วอายุคนแล้ว ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาจึงมีลักษณะของความผสมกลมกลืนเข้ากับพิธีกรรมทางศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอีสานทั่วๆ ไป ชาวเขมบ้านสำโรงโคเคาะส่วนมากจะนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก ควบคู่ไปกับ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ (Animism) ต่างๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีสิงเทวดาและวิญญาณบรรพบุรุษ โดยปรากฏให้เห็นในรูปแบบของ ประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งในพิธีกรรมบางอย่างยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อทั้งใน พุทธศาสนาและความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติรวมอยู่ด้วยกัน อีกทั้งยังมีการรับเอาบาง ส่วนของศาสนาพราหมณ์ มายึดถือ

ในบทนี้จะส่วนแรกกล่าวถึงพิธีกรรมในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับความตาย ส่วนที่สองจะ เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาทั้งที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อใน อำนาจเหนือธรรมชาติ และพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์

พิธีกรรมในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

บ้านสำโรงโคเคาะเป็นหมู่บ้านที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ สืบต่อกันมาช้านาน ซึ่งประเพณีต่างๆ เหล่านี้ก็เป็นเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติอยู่กันทั่วไปในท้องถิ่น ภาคอีสาน ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนวัยและสถานภาพ ของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเสมือนสิ่งที่รับรองสถานภาพของบุคคลผู้นั้น เป็นที่รวม ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ตลอดจนเป็นสิ่งแสดงถึงฐานะของบุคคล ประเพณีเหล่านี้จึงเป็น เสมือนวัฒนธรรมร่วมของชาวบ้านสำโรงโคเคาะทุกคนซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมา

ประเพณีการเกิด

ชาวเขมบ้านสำโรงโคเคาะมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของการตั้งครรภ์ การคลอดบุตร และการเลี้ยงดูคล้ายคลึงกับชาวอีสานโดยทั่วไป เมื่อเริ่มตั้งครรภ์ผู้เป็นมารดาจะคอยดูแล ทะนุถนอมบุตรตั้งแต่อยู่ในครรภ์และไม่นิยมกินยาหรืออาหารต่างๆ ซึ่งเชื่อว่าจะเป็น

อันตรายต่อเด็ก เช่น ยาขับเลือด ยาแก้ปวด อีกทั้งยังไม่นิยมกินอาหารประเภทที่มีไขมัน เพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอตลูกยาก มารดาที่กำลังตั้งครรภ์ส่วนมากมักจะรู้สึกอยากกินอาหารแปลกๆ ต่างๆ กันไป เช่น อยากรับกินดินโป่ง กินลาบวัวดิบๆ เป็นต้น ห้ามหญิงมีครรภ์เดินผ่านบริเวณที่กำลังมีการข้อมใหม่ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ข้อมสีไม่ติด ซึ่งจะมิวิธีแก้ถ้ามีหญิงตั้งครรภ์เดินผ่านคือจะต้องจุ่มน้ำข้อมแต่ละลันก็จะข้อมติด ปัจจุบันความเชื่อนี้ลดน้อยลงมาก นอกจากนั้นยังห้ามสามีที่ภรรยา กำลังตั้งครรภ์ห้ามโลงศพ เชื่อว่าไม่เป็นมงคลกับลูกในท้องลูกอาจตายได้

ในขณะที่ตั้งครรภ์นั้นมีความเชื่อว่าลูกที่อยู่ในท้องนั้นจะเป็นคนดีหรือคนไม่ดีจะขึ้นอยู่กับผู้ที่ เป็นพ่อแม่ หากพ่อแม่เป็นคนดี ลูกก็จะเป็นคนดีตาม หากพ่อแม่เป็นคนที่ไม่ดีลูก ก็จะเป็นคนที่ไม่ดีด้วย ดังนั้นจึงมีความเชื่อว่าการสร้างสิ่งที่เป็นมงคล จะทำให้ลูกเกิดมามีลักษณะที่ดี ฉะนั้นช่วงที่ตั้งครรภ์จึงไม่พยายามที่จะทำบาป เนื่องจากกลัวว่าบาปจะติดตัวลูก และจะพยายามที่จะทำความดีสะสมบุญ เพื่อกุศลของลูกที่จะเกิดมา นอกจากนั้นจะมีความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน โดยเชื่อว่าการฝันว่าได้เงิน ทอง มีต นานาภา หรือของใช้สำหรับผู้ชาย ก็จะได้ลูกผู้ชาย แต่ถ้ามองว่าได้สร้อย แหวน ต่างหู เข็มขัด หรือของใช้สำหรับผู้หญิง ลูกที่ออกมา ก็จะเป็นลูกผู้หญิง แต่ความฝันนี้ก็ไม่สามารถเชื่อถือได้แน่นอนเสมอไป ซึ่งในบางครั้งเพศของบุตรก็ไม่ตรงกับที่เคยฝันไว้

ในสมัยก่อนที่ยังไม่มีสถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านจะคลอดลูกกันที่บ้านของตนเอง โดยใช้ทางญาติพี่น้องจะเชิญ “หมอเป่า” มาทำพิธีเป่าไล่ผีบริเวณที่จะทำเป็นที่คลอด หมอเป่าจะเสกเป่าด้วยเวทมนต์คาถา พร้อมทั้งหว่านข้าวสารเสก และเสกด้วยสายสิญจน์ ซึ่งไว้รอบบ้าน และให้หญิงมีครรภ์ที่กำลังจะคลอดลูกผูกแขนคอด้วยด้ายสายสิญจน์ ซึ่งเชื่อว่าจะสามารถกันผีปอบไม่ให้มารบกวน เพราะชาวบ้านเชื่อว่าผีปอบชอบกินของคาว เมื่อมีการคลอดก็จะมีกลิ่นคาวเลือดผีปอบมักจะมาตามกลิ่นจึงต้องมีคาถากันไว้ เมื่อลูกคลอดออกมาแล้ว หมอตำแยหรือญาติผู้ใหญ่เป็นผู้ตัดสายรก การตัดสายรกต้องเอาหินลับมีดมาวางจึงตัดได้ เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กเป็นคนหนักแน่น เมื่อตัดรกแล้วก็จะนำรกไปฝังไว้ใต้บันไดและก่อกองไฟไว้ข้างบนเพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กเป็นคนรักถิ่นฐาน ไม่ทิ้งบ้านเรือน

ทารกที่เกิดใหม่หลังจากตัดสายสะดือและทำความสะอาดร่างกายแล้ว จะนำทารกนั้นไปวางที่กระดังที่วางคว่ำไว้ ซึ่งใช้เบาะรองข้างได้อีกทีหนึ่ง ถ้าเป็นเด็กผู้ชายจะใส่หนังสือกระต่าย ดินสอ มีด พร้า วางไว้ที่ขอบกระดัง เพื่อต่อไปในอนาคตจะได้เรียนหนังสือเก่งมีหัวคิดสติปัญญาเฉียบแหลม ส่วนเด็กผู้หญิงจะใส่เข็มและด้าย เพราะมีความเชื่อว่าต่อไปจะ

ได้มีความสามารถในการบ้านการเรือน จากนั้นคนแก่ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นย่าหรือยายของเด็ก จะทำการร่อนกระดั่งพร้อมกับพูดว่า “กูก กูก กู ถ้าลูกสูก็เอาไปมือนี่ นอกจากนี้เมื่อหน้าแม่่นลูกกู” การกล่าวเช่นนั้นเป็นนัยว่า เป็นการหลอกผีไม่ให้มาเอาเด็ก และต่อจากนั้นจะมีการผูกข้อมือเด็กโดยผู้เฒ่าผู้แก่ที่เลี้ยงลูกได้ดีไม่เจ็บไม่ป่วยเป็นการรับขวัญเด็กที่เกิดใหม่ ซึ่งก็เป็นอันเสร็จพิธีการร่อนกระดั่ง

เมื่อคลอดลูกเสร็จเรียบร้อยแล้วผู้เป็นมารดาจะต้องทำการอยู่ไฟเพื่อรักษาร่างกาย ให้เป็นปกติประมาณ 7 - 20 วัน ระหว่างที่อยู่ไฟจะลูกออกไปไหนไม่ได้และกินได้เฉพาะข้าวกับเกลือและน้ำร้อนเท่านั้น โดยเชื่อว่าถ้ากินอย่างอื่นจะเป็นของแสลงทำให้ไม่สบาย แต่ในปัจจุบันผู้ที่กำลังอยู่ไฟสามารถกินได้ทุกอย่าง ไม่มีการห้ามแต่อย่างใด ต่อมาเมื่อเด็กมีอายุได้ประมาณ 1 เดือน จะมีการตัดผมไฟ ซึ่งนิยมทำกันเฉพาะในวันอังคาร เพราะถือว่าเป็นวันแข็ง การตัดผมไฟนี้จะให้คนเฒ่าคนแก่ คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ตัดก่อนจากนั้นพ่อแม่ญาติพี่น้องก็ตัดถัดมา เนื่องจากถือว่าคนเฒ่าคนแก่ที่มีอายุยืนจะทำให้เด็กมีอายุยืน ไม่มีโรคภัยเบียดเบียนและอยู่เย็นเป็นสุข

ในปัจจุบันประเพณีเกี่ยวกับการเกิดกำลังเปลี่ยนแปลงและสูญหาย เนื่องจากความเจริญทางการแพทย์และสาธารณสุข บทบาทของพิธีกรรมได้ถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยี มีสถานอนามัยและโรงพยาบาลเกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านสำโรงโคเฒ่าที่ตั้งครรภ์ทุกคนไปฝากครรภ์กับสถานอนามัยหรือโรงพยาบาล มีแพทย์และพยาบาลคอยให้คำแนะนำและความรู้เรื่องของการผดุงครรภ์ ทำให้ความเชื่อเก่าๆ ค่อยๆ ลบเลือนไป ในสมัยก่อนหญิงมีครรภ์จะถูกห้ามไม่ให้กินมาก แต่ในปัจจุบันสนับสนุนให้มีการบำรุงครรภ์ และเมื่อครบกำหนดคลอดก็จะไปคลอดที่โรงพยาบาล รวมทั้งการรักษาตัวหลังการคลอดก็ไม่ต้องอยู่ไฟ เพราะการแพทย์เจริญมากขึ้นและมีความปลอดภัยมากขึ้น พิธีกรรมต่างๆ ก็ลดความสำคัญลงโดยปริยาย เช่น การตัดสายรก การร่อนกระดั่ง จะค่อยๆ ไม่มีการปฏิบัติกันอีกแล้ว แค่เพียงการผูกข้อมือเด็ก และการโกนผมไฟเท่านั้น

ประเพณีการบวช

ชาวเขอบ้านสำโรงโคเฒ่ายังคงยึดมั่นในประเพณีการบวช และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตามความเชื่อทางพุทธศาสนา ชาวบ้านที่เป็นชายส่วนใหญ่จะนิยมบวชกันเมื่อมีอายุได้ประมาณ 20 ปี เป็นคนที่มีร่างกายสมบูรณ์ ไม่มีโรคติดต่อย่างร้ายแรง เช่น โรคเรื้อน วัณโรค โรคกลาก โรคฝี โรคลมบ้าหมู และไม่เป็นกระเทย ชาวบ้านสำโรงโคเฒ่ามีความเชื่อว่าการบวชเรียนจะเป็นการตอบแทนพระคุณบิดามารดา ผู้ที่มีลูกชายส่วนใหญ่ก็อยากจะให้

ลูกของตนบวช เพราะมีความเชื่อว่าจะได้เกาะชายผ้าเหลืองลูกชายที่บวชเป็นพระขึ้นสวรรค์ เมื่อตนเองตาย ผู้ที่ยังไม่มีภรรยาก่อนที่จะบวชจะได้รับอานิสงส์ผลบุญจากการบวชมากกว่าผู้ที่แต่งงานแล้วมาบวชในภายหลัง

การบวชส่วนมากจะนิยมบวชในช่วงเข้าพรรษา ก่อนที่จะทำพิธีการบวชบิดามารดาของผู้ที่จะทำการบวชก็จะกำหนดวันที่จะบวชและบอกข่าวไปถึงบรรดาญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และเพื่อนบ้าน ให้ได้รับทราบโดยทั่วกัน จากนั้นก็จะพาผู้ที่ต้องการบวชไปหาเจ้าอาวาส เพื่อให้ท่านสอนบทขนานนาค ซึ่งผู้ที่จะบวชจะต้องท่องให้ขึ้นใจ เพราะต้องใช้ขนานนาคในวันอุปสมบท

ประเพณีการบวชจะมีด้วยกัน 2 วัน ในวันแรกทางเจ้าภาพและญาติมิตรก็จะมากันที่วัด เพื่อช่วยในการตระเตรียมงานและเตรียมอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ในตอนเย็นวันแรกนี่จะเป็นการรดน้ำมนต์ ส่วนในวันที่ 2 ของพิธีการบวชจะเริ่มจากการทำขวัญนาค เนื่องจากชาวอีสานโดยทั่วไปเชื่อว่า คนเราทุกคนมีขวัญประจำตัว ในงานมงคลจะมีการทำพิธีสู่ขวัญเพื่อเป็นการเพิ่มกำลังใจ การทำขวัญนาคเป็นการสอนให้นาครู้จักบาป บุญ คุณ โทษ และสอนให้รู้จักการตอบแทนคุณบิดามารดา เมื่อเสร็จพิธีสู่ขวัญนาคจะเป็นการผูกแขนนาค ชาวบ้านที่มาร่วมงานจะผูกแขนด้วยด้ายธรรมดาสวนญาติสนิทจะผูกด้วยเงิน

ในสมัยก่อนนาคจะเดินหรือขี่คอญาติมิตรที่ทำหน้าที่เสมือนม้า ในปัจจุบันนาคที่มีฐานะดีจะนั่งบนรถกระบะ นาคจะแต่งกายด้วยเสื้อขาวนาคสีขาว ทุ่งผ้าใส่รง ในชบวนนั้นชาวบ้านที่มาร่วมงานก็จะร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน เมื่อเข้ามาเมื่อถึงในบริเวณวัดก็จะแหวนรอบพระอุโบสถ 3 รอบ นาคที่มีฐานะก็จะมีกรไปรษณีย์เงินเหรียญเป็นการทำทานก่อนสละเพศเป็นบรรพชิต จากนั้นนาคก็จะถูกนำมาจุดเทียนบูชาสีมาที่หน้าโบสถ์ และนาคเข้าสู่โบสถ์เพื่อทำพิธีอุปสมบทเป็นขั้นตอนสุดท้าย

ปัจจุบันการบวชจุดมุ่งหมายในการบวชของชาวบ้านสำโรงโคเด่ายังคงเป็นการรักษาประเพณี บวชเพื่อทดแทนผู้มีพระคุณ แต่ภาระหน้าที่ที่มีความจำเป็นไม่ว่าในเรื่องของการทำงานหรือการศึกษา ทำให้ไม่สามารถบวชให้ครบ 1 พรรษา เหมือนเมื่อสมัยก่อนการบวชในปัจจุบันจึงมีตั้งแต่ 3 วัน, 7 วัน, 9 วัน, 15 วันหรือ 1 เดือน แล้วแต่สะดวก หลังจากครบแล้วก็ลาสิกขาไปประกอบภาระกิจของตนเองต่อไป

ประเพณีการแต่งงาน

การแต่งงานหรือการสมรสเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตครอบครัวใหม่และก่อสร้างสร้างเป็นวงศ์วานระหว่างเครือญาติเป็นการเพิ่มสถานภาพและเปลี่ยนบทบาทของมนุษย์เมื่อต้องมาอยู่ร่วมกัน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่บุคคลที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น การแต่งงานจะเริ่มจากเมื่อชายและหญิงตกลงอยู่กับเป็นสามีภรรยาจะต้องมีการจัดทำพิธีแต่งงานเป็นประเพณีเพื่อให้ญาติผู้ใหญ่ทั้ง 2 ฝ่ายรับทราบและยอมรับในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของชายหญิงคู่นั้น

ในหมู่บ้านสำโรงโคเคาะจะนิยมแต่งงานกันในเดือนคู่ คือ เดือน 2, 6, 8 และ 12 โดยเฉพาะนิยมแต่งงานกันในเดือน 6 และจะไม่นิยมแต่งงานในคืนรวมทั้งวันอังคารซึ่งถือว่าเป็นวันแข็ง นอกจากนั้นในช่วงเข้าพรรษาก็จะไม่มีการแต่งงานด้วย เนื่องจากเป็นระยะที่ชาวบ้านกำลังทำนาปลูกข้าวอยู่ จึงไม่นิยมงานบุญ

ก่อนที่จะจัดพิธีแต่งงานจะต้องมีการสู่ขอ โดยมีการดูและกำหนดวันเวลาฤกษ์ยามที่เหมาะสม จากนั้นทางญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าสาวก็จะนำขันหมากไปสู่ขอเจ้าสาวจากพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ของทางฝ่ายเจ้าสาว เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายตกลงกันก็จะมีการตกลงราคาสินสอดซึ่งก็ขึ้นอยู่กับฐานะของทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งในปัจจุบันราคาค่าสินสอดจะประมาณ 10,000 บาทขึ้นไป และทองคำหนักประมาณ 1-3 บาท จากนั้นทั้ง 2 ฝ่ายจึงหาวันและกำหนดฤกษ์ยามในการจัดพิธีแต่งงาน การหาฤกษ์ยามก็มักจะไปให้พระสงฆ์ที่ตนเองนับถือเป็นผู้หาฤกษ์ยามให้เมื่อกำหนดฤกษ์ยามแล้วก็จะบอกข่าวไปยังญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ส่วนผู้ที่มีฐานะดีก็จะนิยมพิมพ์การ์ดแจก

การแต่งงานนิยมจัดที่บ้านของทางฝ่ายเจ้าสาว ซึ่งต่อไปเจ้าสาวจะต้องมาอาศัยอยู่ด้วยตามประเพณีนิยมของผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในตอนเย็นก่อนวันที่จะมีการแต่งงานจะมีการนิมนต์พระมาสวดมนต์ที่บ้าน และในตอนเช้าก็จะมีการจัดทำอาหารเลี้ยงพระอีกครั้งหนึ่ง โดยเจ้าสาวและเจ้าสาวจะเป็นผู้ถวายภัตตาหารและมีการรดน้ำสังข์ โดยผู้ใหญ่จะเป็นผู้รดก่อนตามด้วยพ่อแม่ ญาติพี่น้องและแขกที่มาร่วมงาน เป็นอันเสร็จพิธีทางพุทธศาสนา จากนั้นเจ้าสาวจะต้องกลับบ้านไปเพื่อยกขบวนแห่มาทำพิธีสู่ขวัญตามฤกษ์การสวดมนต์เลี้ยงพระตามประเพณีตามพุทธศาสนานั้นจะจัดให้มีขันหรือไม่มีก็ได้ขึ้นอยู่กับศรัทธาและฐานะของเจ้าภาพ

งานประเพณีแต่งงานแต่เดิมของชาวเขอบ้านสำโรงโคเคาะ ถ้าไม่มีการจัดงานทำบุญเลี้ยงพระก็จะมีการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งจะทำก่อนวันทำพิธีแต่งงาน โดยที่จะจัดพานบายศรีทั้งที่บ้านของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว เรียกว่าสู่ขวัญน้อย จากนั้นก็มีการทำพิธีสู่ขวัญของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวก่อนที่จะทำพิธีสู่ขวัญร่วมกันในวันแต่งงาน การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญในวันแต่งงาน ฝ่ายเจ้าบ่าวจะมีการแห่ขันหมากมาที่บ้านเจ้าสาวตามฤกษ์ที่ได้คู่ไว้ ซึ่งส่วนมากจะนิยมแต่งงานในวันศุกร์และวันเสาร์ เมื่อขบวนแห่ขันหมากมาถึงที่บ้านโดบ้านเจ้าสาวจะมีญาติของทางฝ่ายเจ้าสาวมาคอยกันขวางทางไว้ และมีการทักท้วงหรือต่อรองสำหรับการที่จะให้ทางฝ่ายเจ้าบ่าวเข้าบ้านเจ้าสาว ซึ่งทางฝ่ายเจ้าบ่าวจะเตรียมเงินเอาไว้สำหรับเป็นค่าผ่านทาง จากนั้นก็จะขึ้นบ้านเพื่อทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งก่อนจะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญจะมีการนับสินสอดของฝ่ายเจ้าบ่าว โดยมีญาติผู้ใหญ่หลายๆ คนและพ่อแม่ช่วยกันเป็นพยานในการนับของที่ทางฝ่ายเจ้าบ่าวนำมา ในงานนี้ส่วนมากจะมีเพื่อนเจ้าบ่าวและเจ้าสาวฝ่ายละ 2 คน นั่งขวบข้างทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งหมดรวมทั้งพ่อและแม่ของทั้ง 2 ฝ่าย โดยจะมีหมอสู่ขวัญเป็นผู้ทำพิธี จะมีการผูกข้อมือบ่าวสาวโดยพ่อแม่ญาติพี่น้องและผู้ที่มาร่วมงานเป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นก็เป็นการกินเลี้ยงเพื่อแสดงความยินดีแก่คู่บ่าวสาว หลังจากนั้นเจ้าบ่าวก็จะกลับบ้านเพื่อรอการส่งตัวที่บ้านเจ้าสาวในตอนค่ำอีกครั้งหนึ่ง

ในตอนค่ำเวลาประมาณ 19.00 - 20.00 น. ขบวนของเจ้าบ่าวจะแห่พาเจ้าบ่าวมาที่บ้านของเจ้าสาวอีกครั้งหนึ่งเพื่อทำพิธีมอบเซบ โดยมีพ่อแม่พี่น้องและเพื่อนฝูงมาส่งและทำพิธีมอบเจ้าบ่าวให้อยู่ที่บ้านเจ้าสาวเพื่อให้อยู่เป็นสามภรรยาต่อไป ในการนี้จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นผู้หญิงที่มีครอบครัวที่อยู่เป็นสุขไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งและไม่เป็นหม้ายมาปูเสื่อปูที่นอนให้แก่เจ้าบ่าวเจ้าสาวนอน ซึ่งถือเป็นประเพณีให้ทั้งคู่ได้อยู่ร่วมกันเป็นสุข

แบบแผนการแต่งงานในปัจจุบันของชาวเขอบ้านสำโรงโคเคาะได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น สื่อสารมวลชนต่างๆ ทำให้หนุ่มสาวบ้านสำโรงโคเคาะมีโอกาสพบปะกันมากขึ้น มีการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการมีชีวิตคู่และเรื่องเพศ ก่อให้เกิดทัศนคติและสร้างความคิดอ่านใหม่ๆ หนุ่มสาวเริ่มที่จะแต่งงานกับคนจากภายนอกหมู่บ้านและเลือกคู่ครองด้วยตนเอง โดยมีพ่อแม่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่คอยจัดงานแต่งงานหรืองานสมรสให้ บางขั้นตอนของกระบวนการแต่งงานได้ถูกละเลย และในขั้นตอนต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น ในเรื่องของการแต่งกายของคู่บ่าวสาว ในสมัยก่อนจะแต่งกายตามอัตภาพ แต่ในปัจจุบันต้องแต่งให้ทันสมัยมากขึ้น รวมทั้งเรื่องของคำสินสอดที่ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่สูงขึ้น เพราะความต้องการมีหน้ามีตาและเป็นที่ยอมรับในสังคม

ประเพณีการตาย

บทบาทและสถานภาพสุดท้ายของชีวิตของมนุษย์ย่อมไม่พ้นความตาย ผู้ที่เป็นญาติพี่น้องของผู้ตายย่อมรู้สึกเศร้าโศกเป็นธรรมดา การร่วมกลุ่มกันทำพิธีศพให้ นอกจากจะเป็นการทำบุญให้กับผู้ตายแล้ว ยังเป็นการรวมกลุ่มเพื่อปลอบประโลมความโศกเศร้าที่มีร่วมกันให้คลายลง ขณะเดียวกันนั้นในครอบครัวย่อมเกิดการจัดระเบียบทางสังคมในครัวเรือนและครอบครัว เพื่อหาผู้รับหน้าที่แทนสมาชิกที่ล่วงลับไป

ในสมัยก่อนเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน บ้านที่มีผู้ตายจะจุดพลุให้สัญญาณ เพื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านทราบว่ามีคนตายในหมู่บ้าน เหตุที่ต้องจุดพลุก็เพราะว่าเป็นสัญญาณที่จะกระจายข่าวได้เร็ว ชาวบ้านและญาติพี่น้องจะได้ไปช่วยเหลือ นอกจากนั้นยังทำให้ชาวบ้านที่ออกไปไร่มาได้รู้ว่ามีคนตายจะได้ไม่ชนพินกลับหมู่บ้าน และถ้าชนกลับเข้ามาจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้อง เพราะเชื่อกันว่าถ้าชนพินเข้าบ้านเวลามีคนตายจะไม่เป็นมงคลต่อครอบครัว จะนำความตายมาให้เหมือนชนพินมาเผาคนตาย และถ้าชนพินมาแล้วก่อนจะเข้าถึงหมู่บ้าน ให้ทิ้งพินไว้นอกหมู่บ้านก่อน 1 ท่อน เป็นการแก้เคล็ดว่าได้ช่วยเผาคนที่ตายในวันนั้นแล้ว เมื่อชาวบ้านได้ยินสัญญาณพลุรู้ว่ามีคนตายก็จะไปช่วยเหลือกัน พวกผู้ชายจะช่วยทำโลงศพ ซึ่งมีข้อกำหนดว่า ห้ามผู้ชายที่ยังไม่ได้แต่งงานทำโลงศพ เพราะเชื่อว่าจะไม่เป็นมงคล ไม่ได้แต่งงาน นอกจากนั้นพวกเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น มีด เลื่อย ค้อน ที่นำมาทำโลงศพนี้ ห้ามนำไปใช้ในกิจกรรมอื่น จนกว่าจะเผาศพเรียบร้อยแล้ว (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2530: 215)

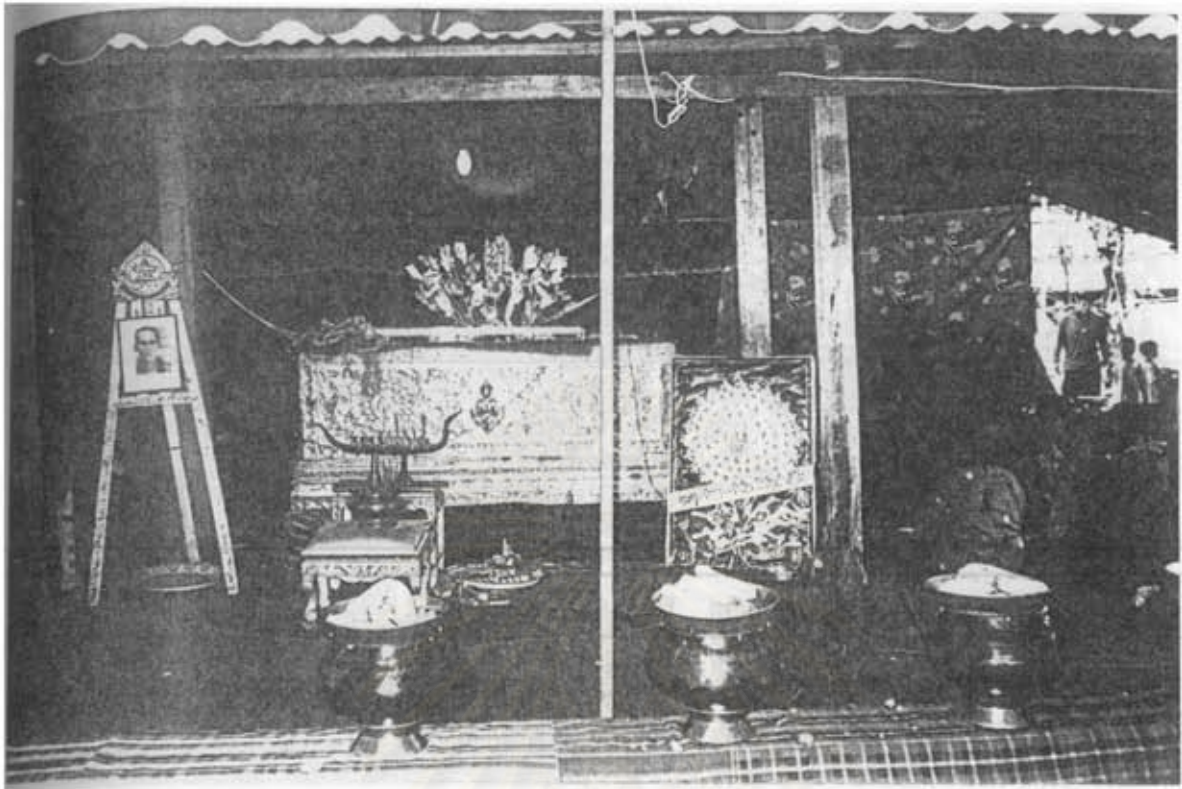
ประเพณีเกี่ยวกับการตายของชาวบ้านสำโรงโคเผา เริ่มต้นด้วยการอาบน้ำศพ เพื่อล้างศพให้สะอาดปราศจากมลทิน เมื่ออาบน้ำแล้วจะเช็ดตัวด้วยผ้าที่เตรียมไว้ มีการพรมน้ำอบหรือน้ำขมิ้น น้ำหอมดอกไม้ให้แก่ศพ เพื่อเป็นการป้องกันกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ แต่ในปัจจุบันบางศพก็จะใช้ยาฉีดยาศพกันเนา จากนั้นก็เป็นการแต่งตัวศพ จะใช้ผ้าขาวนุ่ง 2 ชั้น เอาชายผ้าไว้ข้างหลังแล้วก็นุ่งอีกชั้นหนึ่งแล้วจะเอาชายผ้าไว้ข้างหน้า ซึ่งความหมายของการนุ่งผ้าเอาชายไว้ด้านหลังคือ การนุ่งให้คนตาย ส่วนการเอาชายพกไว้ด้านหน้า เป็นการนุ่งผ้าสำหรับคนเป็น ซึ่งหมายถึงการตายแล้วเกิดใหม่ จากนั้นเป็นการแต่งตัวศพใส่เสื้อ กางเกง หรือผ้าถุงให้กับศพ พร้อมกับของใช้ส่วนตัวที่ผู้ตายเคยใช้เมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่ การใส่เสื้อผ้าจะใส่ให้กลับด้านเอาด้านหน้าไปไว้ด้านหลัง ตามความเชื่อที่ว่าเพื่อให้ผีจำไม่ได้ ต้องการให้แปลกจากคนที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อใส่เสื้อผ้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำการหวีผมให้กับศพ ซึ่งหวีนั้นจะต้องเตรียมไว้ก่อน การหวีผมของศพนั้น จะให้ผู้ใหญ่ท่านใดทำการหวีให้ก็ได้

แต่โดยมากจะเป็นญาติผู้ใหญ่ของผู้ตายที่หวังให้ การหิวผมนั้นจะแบ่งครึ่งตรงกลาง ด้านหน้า จะหิวมาข้างหน้า อีกด้านหนึ่งจะหิวกลับไปด้านหลัง

สำหรับศพที่ตายโหง เช่น ถูกฆ่าตาย จมน้ำตาย หรือประสบอุบัติเหตุจนถึงแก่ ความตาย จะไม่นิยมอาบน้ำศพเพียงแต่มัดศพแล้วนำไปฝังโดยไม่มีการเผาเพราะถือว่าเป็น การตายที่ไม่บริสุทธิ์ ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 3 ปี ญาติจึงจะเก็บกระดูกมาเผา ชาวเขอ บ้านสำโรงโคเผามีความเชื่อเรื่องวิญญาณของผู้ที่ตายไม่ดีหรือตายโหงจะแรงและจะหลอก ผู้อื่นต้องนำไปฝังโดยไม่นำศพเข้าบ้านโดยเด็ดขาด ที่บ้านสำโรงโคเผาจะไม่มีการรดน้ำศพ มีเฉพาะการอาบน้ำศพเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการใส่เงินใส่ปากศพเป็นเงินเหรียญ ซึ่งเชื่อว่า ให้ผู้ตายใช้เป็นค่าเดินทางสำหรับไปสู่สวรรค์ สำหรับผู้ที่ชอบกินหมากถ้ายังมีฟันดีก็จะเอา หมากพลูเขียนจิบใส่ปาก ถ้าฟันไม่มีจะใช้หมากตำใส่ปากเพื่อให้ผู้ตายได้กินเวลาอยาก จากนั้นใช้ขี้ผึ้งปิดตา ปิดหูปิดปากศพ เพื่อป้องกันความอูจาด เพราะบางศพจะลืมตาอ้าปาก ดูน่าเกลียดน่ากลัว

การมัดตราสัง จะใช้ด้ายดิบมัดที่ข้อมือทั้ง 2 ของศพ ซึ่งอยู่ในลักษณะของการ พนมมือ ในมือนั้นจะใส่ดอกไม้ธูปเทียนอย่างละ 1 คู่ บางทีก็ใส่ขี้ผึ้งในมือ และเงินเล็กน้อย การมัดจะต้องมัดเป็น 3 เปราะ คือ ที่คอ มือ และเท้า ตามความเชื่อที่ว่าคนเราประกอบด้วย กิเลส 3 อย่าง คือ โภคะ โภช และ กิเลส 3 อย่าง คือ โภคะ โภช และ กิเลส 3 อย่างดังกล่าว แต่ในปัจจุบันบางศพอาจไม่มีการมัดตราสัง ด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อความสะดวกในการจัดงาน ให้เร็วขึ้น

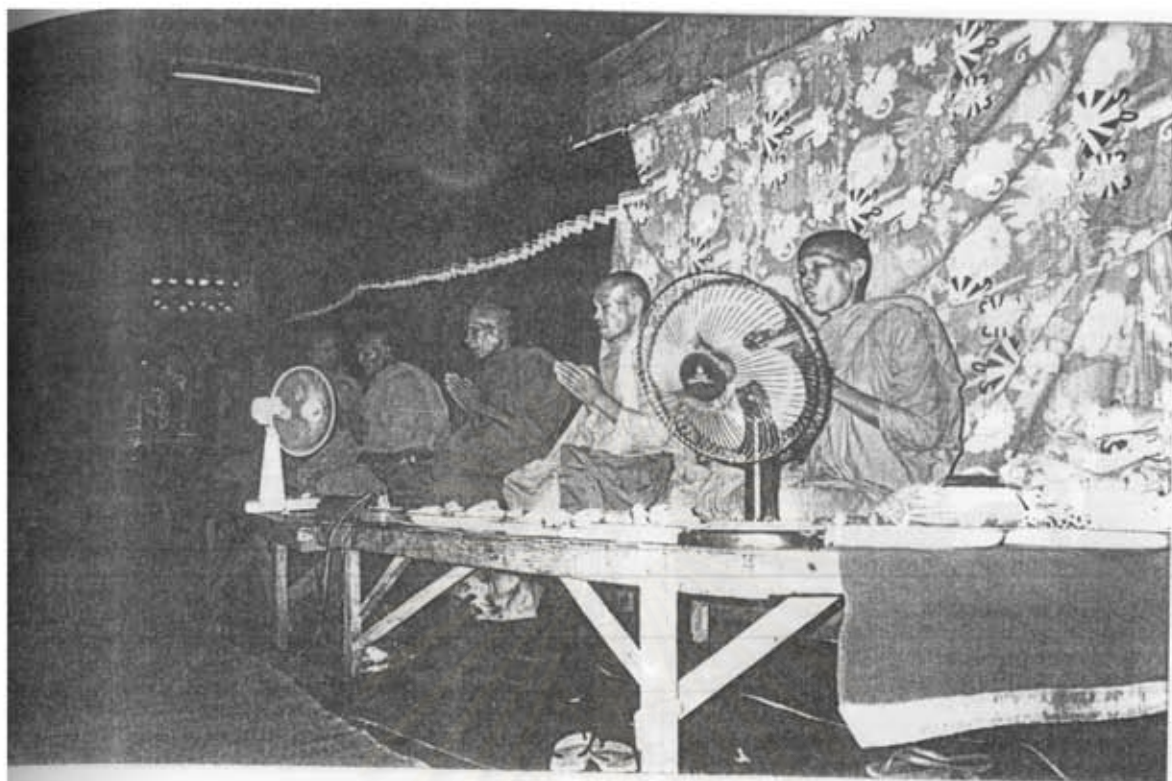
การตั้งศพ ก่อนที่จะบรรจุศพในโลงนั้นจะต้องตั้งศพไว้ในที่ที่เหมาะสมโดยจะต้องหัน ศีรษะของศพไปทางทิศตะวันตกเท่านั้น จากนั้นจะต้องนำดอกไม้มาวางปักไว้ที่ใกล้บริเวณ ศีรษะและหน้าของศพ ส่วนมากการวางศพญาติจะนำมาวางไว้ตรงกลางเรือน และนำ สายสิญจน์มามัดเสาเรือนแล้วนำสายสิญจน์มามัดเสาเรือนด้านศีรษะของศพ โยงไปที่เท้าของ ศพ แล้วมัดติดเสาเรือนไว้เช่นนั้น จากนั้นเมื่อจัดหาโลงศพเรียบร้อยแล้วก็จะนำเอาศพใส่โลง ซึ่งจะพิธีขอขมาศพก่อนที่จะบรรจุศพลงโลง โดยผู้ที่เป็นเจ้าของภาพและบรรดาลูกหลานของ คนตายจะเป็นผู้นำในการคารวะศพ



ภาพที่ 29 การตั้งศพ

เจ้าภาพจะนิมนต์พระมาสวดอภิธรรมในตอนกลางคืนจำนวน 4 รูป ซึ่งการสวดอภิธรรมนี้จะสวด 3 วัน หรือ 7 วัน ในแต่ละวันจะสวดทั้งหมด 4 รอบ เมื่อพระสวดเสร็จจะมีการถวายเงินหรือจุดปัจจัยแก่พระที่มาสวด เมื่อพระสวดเสร็จจากการบังสกุล ก็จะทำให้พรเป็นอันเสร็จพิธีการสวดมนต์ ในช่วงกลางคืนหลักจากพระสวดเสร็จผู้ที่มาร่วมงานศพจะมีการเล่นการพนัน และดื่มสุรา จนกระทั่งถึงรุ่งเช้า ซึ่งถือว่าเป็นการอยู่เป็นเพื่อนศพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 30 การสวดอภิธรรม

เมื่อตั้งศพสวดอภิธรรมจนครบกำหนด 3 วัน หรือ 7 วัน แล้วจะถึงกำหนดวันเผา จะมีการทำบุญตักบาตรถวายเพลพระสงฆ์ เมื่อฉันเพลเสร็จแล้วพระสงฆ์จะสวดมาติกา บังสกุล เจ้าภาพและญาติพี่น้องของคนตายถวายเครื่องไทยทาน จะมีการอ่านประวัติของคนตาย เพื่อเป็นเกียรติแก่คนที่ตาย จะให้ลูกหลานของผู้ตายเป็นผู้อ่านประวัติและคุณงามความดีของคนตาย ส่วนมากก็จะเป็นชีวประวัติตั้งแต่เกิดจนถึงตาย พร้อมทั้งผลงานที่สร้างให้แก่หมู่บ้าน ผู้ที่มาร่วมงานจะร่วมยื่นไว้อาลัยให้กับผู้ตาย จากนั้นก็จะเป็นการทอดผ้าบังสกุลและผ้ามหาบังสกุล และจะเตรียมการเคลื่อนศพไปยังเชิงตะกอน การเคลื่อนย้ายศพลงจากเรือนนั้น ในสมัยก่อนจะมีข้อห้ามไม่ให้เคลื่อนให้เคลื่อนย้ายศพลอดช่อ จะต้องพังผาบ้านออกเอาศพออกจากระเบียงนอกชาน และต้องพลิกบันไดคว่ำลง เชื่อว่าเป็นการลงผีให้หลงทาง แต่ในปัจจุบันสามารถย้ายศพออกไปได้เลย การหามศพในสมัยก่อนใช้ไม้ไผ่ 2 ลำ เอาโลงศพขึ้นตั้งแล้วชันชะเนาะด้วยตอก ใช้คน 4 คนหาม และห้ามพูดคำว่าหนักและห้ามเปลี่ยนไหล่ ห้ามหยุดพักกลางทาง ถ้ารู้สึกหนักก็ต้องเปลี่ยนคนหาม ปัจจุบันจะพาหะในการเคลื่อนย้ายศพ เนื่องจากสะดวกและรวดเร็วและไม่ต้องใช้แรงมากเหมือนเดิม โดยจะนำโลงศพตั้งบนกระบะบรรดแทน



ภาพที่ 31 การทำบุญตักบาตรถวายเพลพระสงฆ์

การจุงศพ จะใช้สายสิญจน์ผูกต่อจากโลงศพซึ่งตั้งอยู่บนกระบะรถ โดยใช้รดโดนา หรือรดอีแต้นต่อฟ่วงกระบะ มีพระสงฆ์ 4 รูป สวดมนต์อยู่บนกระบะรถ และมีพระหรือเณร ที่บวชหน้าไฟเดินร่วมขบวนจุงศพด้วย ก่อนศพจะเคลื่อนพันชายคาบ้านจะมีการจุดประทัด นับว่าเป็นการรับวิญญาณของผู้ตายด้วย ขบวนจะเคลื่อนมายังเชิงตะกอน วัดสำโรงโคเผาซึ่ง ไม่มีเมรุเผาศพจึงต้องใช้ที่โล่งเป็นเชิงตะกอนในการเผาศพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 32 การจุงศพ

เมื่อวางศพที่เชิงตะกอนเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านและญาติของผู้ตายที่ไปร่วมงานนั้น ก็จะมานั่งบริเวณใกล้ๆ โลงศพ พระสงฆ์จะเริ่มทำพิธีล้างหน้าศพ โดยจะให้เปิดฝาโลงศพ ออก ใช้น้ำขมิ้นว่านหอมล้างหน้าศพ แล้วตามด้วยน้ำมะพร้าว เพราะถือว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์ และเกิดจากผลไม้ที่อยู่ในที่สูง เมื่อพระสงฆ์ล้างหน้าศพแล้ว ก็จะเป็นญาติพี่น้องและผู้ที่เป็น ร่วมงาน หลังจากนั้นผู้ที่มาร่วมงานจะนำดอกไม้จันทน์ไปวาง เมื่อวางดอกไม้จันทน์แล้วจะมี พิธีปลุกศพให้อนคว่ำหน้าลง ชาวบ้านเชื่อว่าทำให้ศพจำทางกลับบ้านไม่ได้ และยังช่วย ป้องกันมิให้อวัยวะบางส่วนของศพที่ถูกเผาไฟขึ้น เพราะเมื่อศพถูกไปจะทำให้เส้นเอ็นของ ศพตึง จึงป้องกันไว้ก่อน ในสมัยก่อนจะใช้ไม้ฝูเป็นเชือกเพลิง แต่ปัจจุบันใช้น้ำมันเป็น เชือกเพลิงแทน ในขณะที่กำลังจุดไฟใหม่ๆ จะมีญาติของผู้ตายเอาเสื้อผ้าของผู้ตายมาโยน ข้ามกองไฟ จะโยนข้ามไปมา 3 ครั้ง ในแต่ละครั้งที่โยนนั้นจะต้องให้ผ้าที่โยนตกถึงพื้นก่อน ที่จะเอาผ้าชิ้นนั้นขึ้นมาโยนใหม่ เมื่อครบทั้ง 3 รอบแล้วก็เอาผ้าชิ้นนั้นไปถวายพระต่อไป



ภาพที่ 33 การตั้งศพที่เชิงตะกอน

หลังจากประชุมเพลิงเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพจะว่านกลัปพฤกษ์ไปรยทานให้กับผู้มาร่วมงาน ซึ่งเจ้าภาพจะทำสลากและเขียนข้อความที่เป็นทรัพย์สินของผู้ตายทอดด้วยเงินเหรียญตั้งแต่เหรียญ 10 บาท จนถึงเหรียญ 25 สตางค์ ผู้ที่ได้สลากจะนำสลากไปได้เป็นเงินกับเจ้าภาพ ราคาจะได้จะมากน้อยก็แล้วแต่ข้อความที่เขียนในสลาก เช่น ถ้าได้สลากที่เขียนว่าบ้านจะได้รับค่าไถ่ 100 บาท ที่นา 100 บาท วัวควาย 50 บาท เล้าไก่ 20 บาท เป็นต้น จากนั้นผู้มาร่วมงานก็จะร่วมฟังพระสงฆ์สวดเจริญพระพุทธมนต์เป็นอันเสร็จพิธี

หลังจากนั้น 3 วัน ญาติจะมาเก็บกระดูกหรืออัฐิของผู้ตาย พิธีเก็บกระดูกจะเริ่มจากการนำขี้เถ้าจากกองกระดูกมาปั้นเป็นรูปคน นำเหรียญเงินมาแต่งเป็นหน้า ตา หู จมูก ปาก รวมทั้งจุดต่างๆ ของร่างกาย เช่น มือ แขน ขา เป็นต้น ให้ครบ 32 ตำแหน่ง ตามความเชื่อว่ามีเมื่อไปเกิดใหม่จะได้มีร่างกายที่สมบูรณ์ครบ 32 ประการ จากนั้นจะนำใบตองมาคลุมกองเถ้ากระดูก คลุมด้วยผ้าขาวอีกทีหนึ่ง และนำเสื่อผ้ามาวางทับด้านบนสุด เจ้าภาพอาราธนาศีล พระสงฆ์สวดมาติกา สวดแปรรูป และตามด้วยสวดบังสกุลตาย เมื่อพระสงฆ์สวดบังสกุลตายเสร็จแล้วจะมีพิธีการเก็บหุ่น โดยจะมีการกลับด้านหุ่น ให้ด้านที่เป็นหัวของหุ่นกลับมากอยู่ทางทิศตะวันออก พระสงฆ์สวดบังสกุลเป็น ซึ่งเป็นการส่งวิญญาณไปเกิดใหม่ จากนั้นนิมนต์พระสงฆ์ไปเก็บกระดูก ญาติจะเก็บกระดูกต่อจากพระสงฆ์ จะมีการชุธลุม

1 หลุม ตรงบริเวณที่เผาศพ ใบตองจะถูกใช้รองกระดูกที่เก็บขึ้นมา พระสงฆ์จะนำกระดูกมาล้างด้วยน้ำขมิ้นว่านหอม แล้วตามด้วยน้ำมะพร้าว ญาติจะนำกระดูกใส่โกฏีที่ได้เตรียมมา ส่วนกระดูกที่เหลือจะนำใส่หม้อดินที่ได้เจาะรูเอาไว้ นำผ้าขาวมาปิดปากหม้อแล้วเจาะรูที่ผ้า นำหม้อคามาปักไว้ ตามความเชื่อที่ว่าอย่าให้ติดต่อยาให้เวลาไปเกิดใหม่ จากนั้นนำหม้อดินและขี้เถ้าที่เหลือไปฝังในหลุมที่ขุดไว้ให้ยอดหญ้าคาแผ่เหนือดิน แล้วนำสายสิญจน์โยงไว้กับปลายยอดหญ้าคา เพื่อให้พระสงฆ์สวดบรรจ้อัฐิ จากนั้นจะเป็นการย้ายอัฐิ โดยขุดดิน 4 ก้อน มาแทนตำแหน่งของเชิงตะกอน 4 ด้าน ใช้หมากพลู บุหรี่ เช่นบูชาแม่ธรณี พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เป็นอันเสร็จพิธีเก็บกระดูก หลังจากนั้นวันรุ่งขึ้นญาติผู้ตายจะทำบุญตักบาตร ถวายบังสกุล เป็นการเสร็จสิ้นพิธีการทำศพ



ภาพที่ 34 การเก็บกระดูก

สถาบันพระมหากษัตริย์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิธีกรรมทางศาสนา

นอกจากพิธีกรรมในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตแล้ว ชาวเขอบ้านยังมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีที่สำคัญในรอบปีเช่นเดียวกับชาวอีสานโดยทั่วไปที่เรียกว่า “ฮีดลีสอง” ซึ่งเป็นประเพณีงานบุญ 12 เดือนของชาวอีสาน บางพิธีกรรมจะเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อทางพุทธศาสนา เช่น งานบุญมาฆบูชา บุญข้าวจี่ บุญพระเวส บุญสงกรานต์ บุญวิสาขบูชา บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญกฐิน บางพิธีกรรมเป็นตามความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ไร่ผีฟ้า พิธีเลี้ยงปู่ตา บางพิธีกรรมยังเกิดจากความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น บุญข้าวสาก นอกจากนั้นพิธีกรรมบางอย่างก็ผสมระหว่างความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติกับการเกษตรกรรม เช่น บุญบั้งไฟ เป็นผลมาจากความเชื่อในเรื่องพญาแถนที่ตกลงบาดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล หรือพิธีการเลี้ยงผีตาแฮก ซึ่งเป็นพิธีที่เกิดจากความต้องการขวัญกำลังใจในการทำนา

ดุษฎี กาพอ่อนศรี และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2530) ได้ศึกษาหมู่บ้านเขอที่บ้านขมมัน อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์เขอที่บ้านขมมันมีพิธีกรรมทางศาสนาในรอบปี ดังนี้

ตารางที่ 22 แสดงกิจกรรมพิธีกรรมและงานบุญต่าง ๆ ในแต่ละเดือน ของชาวเขอบ้านขมมัน

เดือน	กิจกรรม
1	-
2	พิธีเปิดทุ่งข้าว
3	พิธีงานบุญข้าวจี่
4	พิธีงานบุญมหาชาติ
5	พิธีงานบุญสงกรานต์
6	พิธีงานบุญตักบาตรบ้าน
6	พิธีเลี้ยงปู่ตา
6	พิธีงานบุญบั้งไฟ
7	พิธีขอฝน
7	พิธีเลี้ยงผีตาแฮก
8	พิธีงานบุญเข้าพรรษา
9	พิธีงานบุญข้าวประดับดิน
10	พิธีงานบุญข้าวสาก

ตารางที่ 22 (ต่อ)

เดือน	กิจกรรม
11	พิธีงานบุญออกพรรษา
11	พิธีงานบุญกฐิน
12	พิธีงานบุญลอยกระทง

ส่วนชาวเขอบ้านสำโรงโคเด่ามีพิธีกรรมกรรมทางศาสนาในรอบปี ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

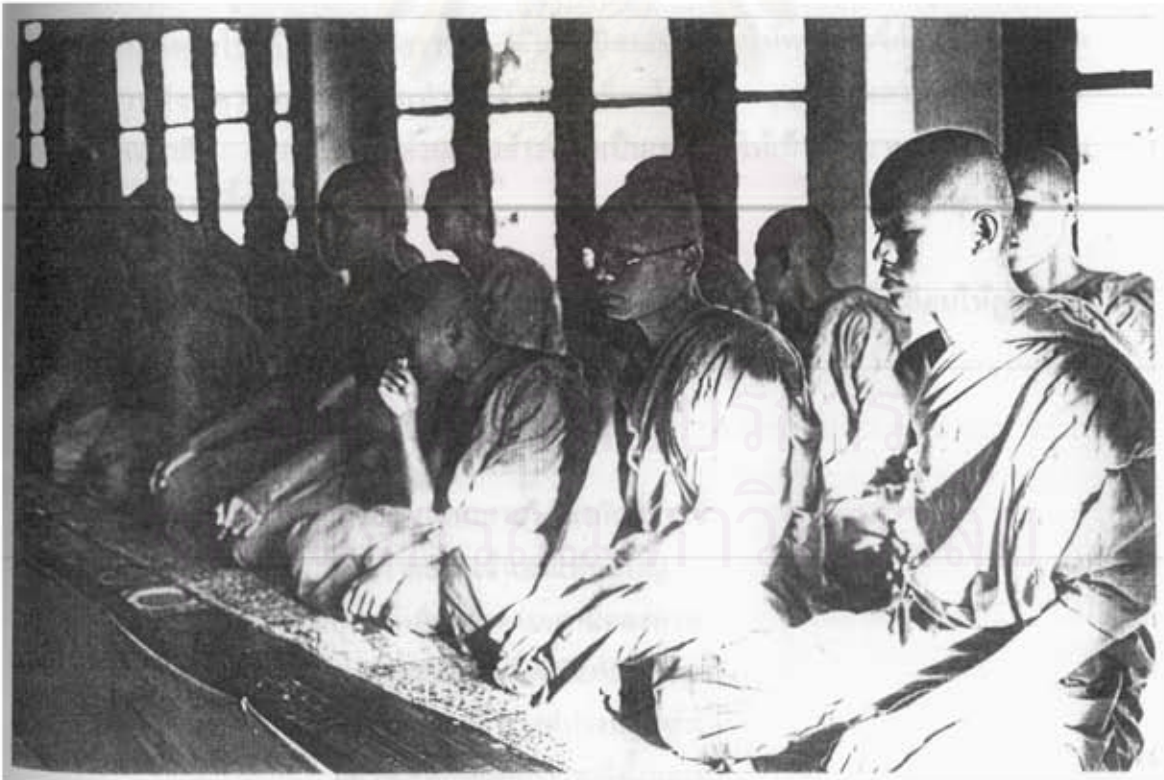
พิธีงานบุญปีใหม่

เมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่ในวันที่ 1 มกราคม ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ในเทศกาลสากล ชาวบ้านสำโรงโคเด่าก็พร้อมใจกันมาทำบุญที่วัด โดยจะเริ่มทยอยกันมาตั้งแต่เช้าเวลาประมาณ 7.30 น. ชาวบ้านที่มาทำบุญปีใหม่นั้นส่วนมากจะเป็นชาวบ้านสำโรงและโคเด่าเป็นส่วนมาก แต่ก็จะมีชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วมทำบุญด้วย เช่น จากบ้านโพนปลัด บ้านหนองแพรง บ้านอาลัย บ้านน้ำสร้าง เป็นต้น ชาวบ้านที่มาร่วมงานประมาณ 90 กว่าคน ซึ่งส่วนมากจะเป็นกลุ่มผู้อยู่ในวัยกลางคนและวัยชรา

พิธีเริ่มเวลาประมาณ 8.00 น. โดยมีคุณนายสุนีย์ อินฉัตร (ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) เป็นประธาน พิธีจะเริ่มจากการไหว้พระรับศีล จากนั้นชาวบ้านก็ได้ร่วมกันตักบาตรอาหารดาวหวานแต่พระภิกษุสามเณรจำนวน 30 กว่ารูป โดยชาวบ้านแทบทุกคนจะนำอาหารใส่ปิ่นโตมาจากบ้าน และมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งช่วยกันทำอาหารเพื่อถวายเพลแด่พระภิกษุสามเณร โดยจัดทำกันโนบริเวณวัด และถวายสังฆทานและปัจจัยกันคนละ 5-20 บาท แต่พระภิกษุสามเณร เสร็จพิธีเวลาประมาณ 11.00 น. ชาวบ้านต่างก็แยกย้ายกันกลับบ้าน



ภาพที่ 35 ชาวบ้านที่มาร่วมงานบุญปีใหม่



ภาพที่ 36 พระสงฆ์ที่มา่วมพิธีงานบุญปีใหม่

งานบุญปีใหม่แม้ว่าจะไม่ใช่ประเพณีดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณกาลของชาวอีสาน แต่สำหรับชาวบ้านสำโรงโคเผาแล้วถือว่าเป็นงานบุญที่สำคัญงานหนึ่ง เนื่องจากชาวบ้านถือว่าเป็นงานบุญงานแรกของปี (ปีสากล) จะมีผู้ที่มาร่วมงานมากและพระเณรจะถูกนิมนต์มาจากวัดในละแวกใกล้เคียงมาร่วมงานจำนวนหนึ่ง

พิธีงานบุญข้าวจี

บุญข้าวจีเป็นงานบุญที่มักจะทำกันในช่วงเดือน 3 ซึ่งเป็นเวลาที่ชาวบ้านหมดภาระจากการทำงาน จึงร่วมกันทำข้าวจีถวายพระสงฆ์ ตำนานการทำบุญข้าวจินั้นมีเล่าไว้ว่า สมัยพุทธกาล วันหนึ่งพระพุทธองค์เสด็จไปบิณฑบาตที่บ้านของเศรษฐีปุณณ ขณะนั้น นางปุณณทาสี คนรับใช้ของเศรษฐีเจ้าของบ้าน กำลังย่างข้าวเหนียวเพื่อรับประทานเอง ครั้นนางเห็นพระพุทธองค์ออกมารับบิณฑบาต นางไม่มีปัจจัยสิ่งอื่นที่พอถวายได้จึงย่างข้าวเหนียวย่างก่อนนั้นใส่บาตรแด่พระพุทธองค์ เมื่อนางใส่บาตรไปแล้วนางมีจิตพะวงว่าพระพุทธองค์คงจะไม่เสวย เพราะภัตตาหารที่นางถวายไม่ประณีต ข้างข้างหรือข้าวจินั้นเป็นอาหารของชาวบ้านที่ค่อนข้างจะยากจน พระพุทธองค์ทรงทราบวาระจิตของนางจึงรับสั่งให้พระอานนท์ ปูอาสนะลงตรงนั้นให้ศีลและฉันภัตตาหารของนาง เมื่อฉันเสร็จแล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดนางปุณณทาสี ทำให้นางปลื้มปิติและตั้งใจฟังธรรมจนบรรลุโสดาปัตติผล ครั้งเมื่อนางตายไปได้ไปเกิดบนสวรรค์ ด้วยอานิสงส์ของการให้ทานข้าวจีก่อนนั้น ดังนั้นชาวอีสานจึงมีความเชื่อว่าหากทำบุญด้วยข้าวจีจะได้รับผลบุญมากหลายเช่นเดียวกับนางปุณณทาสี การให้ทานด้วยก้อนข้าวจินั้นเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าความยากจนมิได้เป็นอุปสรรคในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

ชาวอีสานนั้นมักกลอนผูกอีกบทหนึ่ง ซึ่งเนื้อหาของบทกลอนนั้นได้เตือนให้ลูกหลานของชาวอีสานให้สืบสานประเพณีบุญข้าวจีเอาไว้ว่า

“ฮิตหนึ่งนั้น

ถึงเมื่อเดือนสามได้พากันจีข้าวจี
ไปถวายสังฆเจ้าเอาแท้มุ่บุญ
กุศลยังลีนาคำตามเขามือละคาบ
หากธรรมนิยมจั่งซี้มีแท้แต่นาน
คองหากเคยมีมาแต่ปางปฐมพูน
อย่าพากันโลลิ้มประเพณีตั้งแต่เก่า
บ้านเมืองเฮาลีเศร้างัยฮ้ายลิแล่นลม”

หมายความว่า จาริตหนึ่งนั้น เมื่อถึงเดือน 3 จงพากันไปอย่างข้าวถวายพระ การทำบุญกุศลจะส่งสนองผู้ทำไปทุกเวลา ธรรมเนียมนี้เราทำมาแต่ปางปฐม หากพากันละเลย บ้านเมืองจะหมั่นหมองประสพแต่ภัยพิบัติ (จาวรรณ ธรรมวัตร, ม.ป.ป. : 24-25)

การทำบุญข้าวจี่นั้นจะใช้เวลาในการทำเพียงวันเดียว การกำหนดวันทำบุญจะทำกันในวันข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ โดยชาวบ้านจะร่วมประชุมตกลงกัน เมื่อกำหนดวันได้แล้ว ก็เตรียมการทำบุญกัน สำหรับในปีที่ชาวบ้านสำโรงโคเผากำหนดงานบุญข้าวจี่ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3

วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 จะมีการเจริญพระพุทธรูปที่วัดสำโรงโคเผาในเวลาเย็น วันรุ่งขึ้น คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ชาวบ้านจะเตรียมข้าวเพื่อที่จะนำไปทำบุญที่วัด วิธีการทำข้าวจี่ของชาวบ้านสำโรงโคเผานั้นก็จะคล้ายคลึงกับวิธีการทำข้าวจี่ของชาวอีสานโดยทั่วไป ซึ่งจะมีวิธีการทำดังนี้ จะนำข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วโรยด้วยเกลือเพื่อให้ได้รสกลมกล่อม แล้วนำข้าวเหนียวนั้นมาปั้นเป็นก้อนให้แน่น วิธีการปั้นนั้นจะนิยมใช้มือปั้นเป็นรูปกลม เมื่อปั้นข้าวเหนียวเสร็จแล้วใช้ไม้ไฟที่เหลาไว้เสียบก้อนข้าวเหนียวแล้วนำไปย่างไฟ ในขณะที่ย่างต้องคอยหมุนไม้ให้ข้าวเหนียวสุกสม่ำเสมอทุกด้าน เมื่อข้าวเหนียวจวนจะสุกก็จะทาไข่ให้ทั่วก้อนข้าว ไข่ที่นำมาทานั้นจะให้ไข่ไก่หรือไข่เป็ดก็ได้แต่ต้องตีไข่ขาวไข่แดงให้แตกเหาะเกลือเล็กน้อยจึงนำมาทาที่ข้าวเหนียว หลังจากนั้นก็คอยหมุนไม้ย่างข้าวเหนียวให้สุก เมื่อย่างข้าวเหนียวสุกดีแล้วจะดึงข้าวจี่ออกจากไม้ ทำให้ข้าวจี่มีรอยไม้เสียบอยู่ตรงกลาง ตรงรอยไม้นี้เองชาวบ้านจะนิยมเอาน้ำอ้อยหรือบางคนก็ใช้น้ำตาลก้อนใส่เข้าไปเพื่อให้เป็นไส้คล้ายกับขนมหวาน

เมื่อเตรียมข้าวจี่เสร็จแล้วชาวบ้านสำโรงโคเผาก็จะพากันมาทำบุญที่วัด โดยจะเริ่มทยอยกันมาตั้งแต่เวลาประมาณ 7 โมงเช้า ผู้ที่มาทำบุญจะมีทั้งชายและหญิง หลากหลายวัย ตั้งแต่เด็ก ๆ, หนุ่มสาว, ผู้ใหญ่วัยกลางคน และผู้สูงอายุ ผู้หญิงวัยกลางคนและผู้สูงอายุส่วนมากจะนิยมแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายประจำของกลุ่มชาติพันธุ์ตน คือ สวมเสื้อผ้าไหมเหยียบสีดำ และนุ่งผ้าซิ่น ส่วนหนุ่มสาวก็จะแต่งกายตามสมัยนิยม ชาวบ้านก็จะไปรวมตัวกันที่ศาลาการเปรียญ



ภาพที่ 37 ลักษณะของข้าวจี



ภาพที่ 38 ชาวบ้านที่มาร่วมงานบุญข้าวจี

ชาวบ้านที่มาทำบุญในวันนี้จะนำข้าวจีที่ตนได้บิ๊งไว้ตั้งแต่เข้ามาถวายพระ ซึ่งจะนำมาครอบครว้ละ 3 ลูก แทนความหมายของพระรัตนตรัย ซึ่งประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตามความเชื่อตามคติพุทธศาสนา เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จ ชาวบ้านก็จะนำอาหารคาวหวาน เช่น ข้าวสวย ข้าวก่ำ (ข้าวเหนียวดำ-ผู้วิจัย) ข้าวต้มมัด ขนมเทียน กล้วย ไปถวายพระสงฆ์ ซึ่งในวันนี้มีด้วยกัน 5 รูป เมื่อพระฉันเสร็จก็สวดให้พรเป็นอันเสร็จสิ้นพิธี

พิธีงานบุญมหาบูชา

นอกจากบุญข้าวจีแล้วยังมีการทำบุญมหาบูชาซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 โดยอาจจะจัดให้ขึ้นในโอกาสเดียวกัน วันมหาบูชาเป็นวันสำคัญวันหนึ่งทางพุทธศาสนา โดยมีมูลเหตุตามทศชาติกว่า เมื่อครั้งอดีตกาลในขณะที่สมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ พระเวฬุวนารามมหาวิหาร ในครั้งนั้นก็ให้มีพระสงฆ์อยู่ 2 กลุ่ม คือ “นุราณชฎิล” มีจำนวน 1,000 คน และ “ปริชาตก” เป็นอีกกลุ่มหนึ่งมีจำนวนพระสงฆ์ 250 รูป พระสาวกของพระองค์ทั้ง 2 จำนวนนี้ ต่างฝ่ายต่างก็ได้เดินทางเข้ามาเฝ้าสมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้าโดยพร้อมเพรียงกันอย่างไม่ได้นัดหมายกันแต่ประการใด เพื่อจะมาฟังพระธรรมเทศนา โดยที่พระองค์ท่านมิได้มีพุทธภูิกษาให้พระสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่ายนั้นมาเข้าเฝ้าเลย และพระสงฆ์ทั้งปวงรวมทั้ง 2 ฝ่ายเป็นจำนวนถึง 1,250 รูป จึงได้มีความศรัทธาขออุปสมบทอยู่ในสำนักของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยที่พระองค์ก็ทรงอนุญาตและทรงบวชให้ด้วย เรียกว่า “เอหิภิกขุสัมปทา” และนอกจากนั้นพระสงฆ์ทั้งหมด 1,250 องค์นั้นก็ได้รับรลพระอรหันต์ปฏิสัมภิทาญาณกันแล้วทั้งหมด ซึ่งคำว่า “พระอรหันต์ปฏิสัมภิทาญาณ” แปลว่า เป็นที่พ้นจากกิเลส ประกอบไปด้วยองค์ 4 คือ

1. อรรลปฏิสัมภิทา แปลว่า ปัญญาที่แตกฉานในเนื้อความ
2. ธรรมปฏิสัมภิทา แปลว่า ปัญญาที่แตกฉานในคำสอนของพระพุทธเจ้า
3. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา แปลว่า ปัญญาที่แตกฉานในการโต้ตอบคล่องแคล่วไม่ติดขัด
4. นิรุตติปฏิสัมภิทา แปลว่า ปัญญาที่แตกฉานในคำพูดไม่ติดขัด รู้มูลของภาษา

องค์สมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทพระปาติโมกข์ ท่ามกลางหมู่สงฆ์สันนิบาตเป็นครั้งแรกในวันที่พระสงฆ์ได้มาประชุมกันโดยอัญเชิญ แล้วให้ผู้เข้าฟังนำเอาไปปฏิบัติเพื่อจะได้จรจรโงพระพุทธานุสาสนาให้ดำรงคงอยู่และเจริญยิ่งขึ้นสืบต่อไป ตามที่เรียกว่า “จาตุรคสันนิบาต” ซึ่งแปลว่า การประชุมด้วยองค์ 4 คือ

1. พระอรหันต์สาวกของสมเด็จพระสัมมาพระพุทธเจ้าจำนวน 1,250 รูป มาประชุมพร้อมเพรียงกันที่พระเวฬุวนารามมหาวิหาร ภายในกรุงราชคฤห์ โดยที่มีได้นัดหมายล่วงหน้า

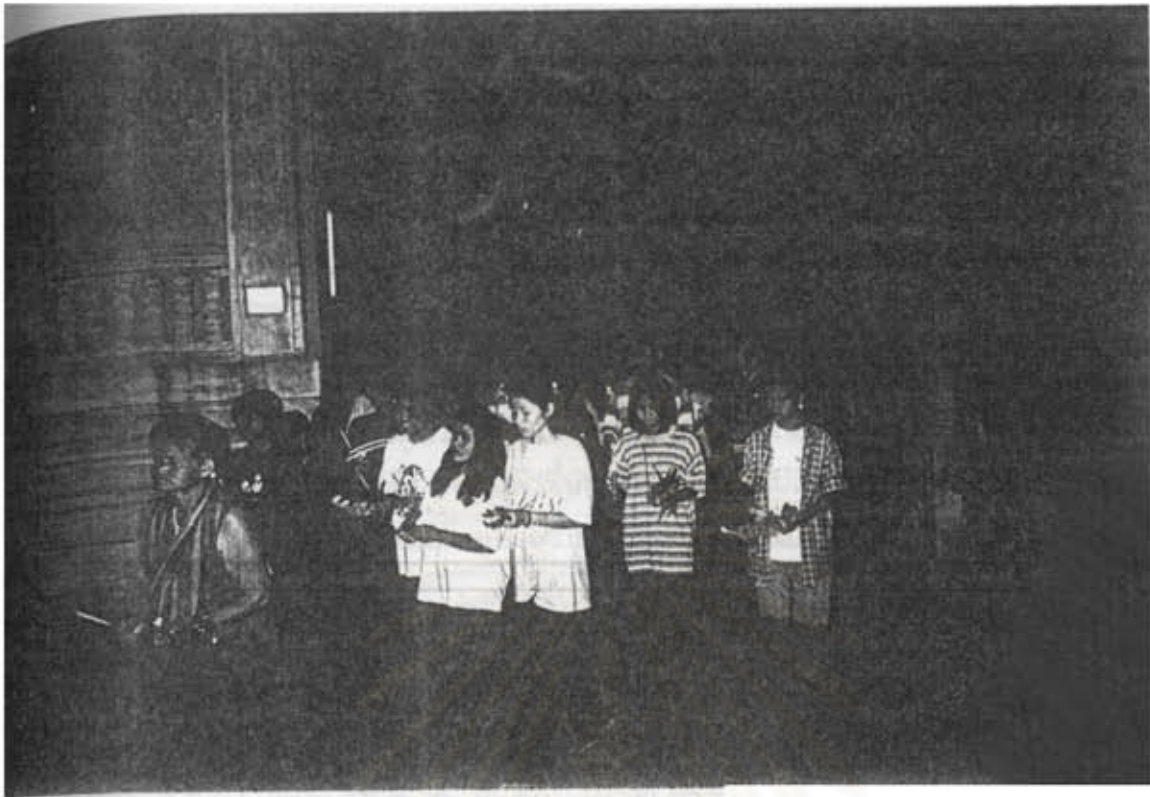
2. พระสงฆ์ทั้งหลายเหล่านั้นเป็นเอหิภิกขุสัมปทาจากสมเด็จพระสัมมา สัมพุทธเจ้าทั้งสิ้น

3. พระสงฆ์ทั้งหลายเหล่านั้นทุกองค์ ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ครบถ้วนแล้วด้วยกันทั้งสิ้น

4. วันนั้นเป็นวันมาฆบูชา คือ มีพระจันทร์เต็มดวงโคจรเข้าเสวยผ่านดาวฤกษ์ที่ชื่อ “มาฆะ”

ตามปกติวันมาฆบูชาจะตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 แต่ถ้าหากว่าในปีใดเป็นปีอธิกมาสที่มีเดือน 8 สองครั้ง วันมาฆบูชาจะต้องเลื่อนไปเป็นกลางเดือน 4 เมื่อมาถึงวันมาฆบูชาชาวบ้านสำโรงโคเต่าจะพากันไปทำบุญตักบาตรที่วัด ซึ่งจะมีการเลี้ยงพระในตอนเช้า และในตอนเย็นชาวบ้านก็จะมาที่วัดอีกครั้งหนึ่งเพื่อที่จะมาเวียนเทียน โดยจะนำดอกไม้ธูปเทียน มาเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย เมื่อพร้อมเพรียงกันดีแล้วก็จะทำการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ 3 รอบ แล้วก็นำดอกไม้ธูปเทียนไปปักบูชาที่ตรงหน้าพัทธสีมาหน้าพระอุโบสถพร้อมทั้งอธิษฐานขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เสร็จจากการเวียนเทียนก็จะเป็นการพึงเทศน์พระธรรมเทศนาจาตุรคสันนิบาต เป็นอันเสร็จพิธี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 39 การเวียนเทียนวันมาฆบูชา

วิวัฒนาการ

ชาวอีสานเชื่อกันว่า “ผีฟ้าผีแดน” หรือ “พญาแดน” เป็นเจ้าแห่งผี เป็นผู้สร้างโลก และสรรพสิ่งต่างๆ ที่ขึ้นมา ผีฟ้าจะมีลักษณะเป็นเทพมากกว่าเป็นผี ตามความเชื่อของชาวอีสาน ผีฟ้าเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุด และเป็นผีที่อยู่ในระดับที่สูงกว่าผีชนิดอื่น มิได้อยู่ตามต้นไม้ ภูเขา หรือพื้นดิน และจะคอยช่วยเหลือมนุษย์เมื่อยามประสบภัยพิบัติ ส่วน “แดน” นั้นเป็นคำเรียกในความหมายรวมถึงเทวดาที่มีอยู่หลายระดับ และแดนที่เป็นใหญ่หรือ “แดนหลวง” นั้น เชื่อกันว่าเป็น “พระอินทร์”

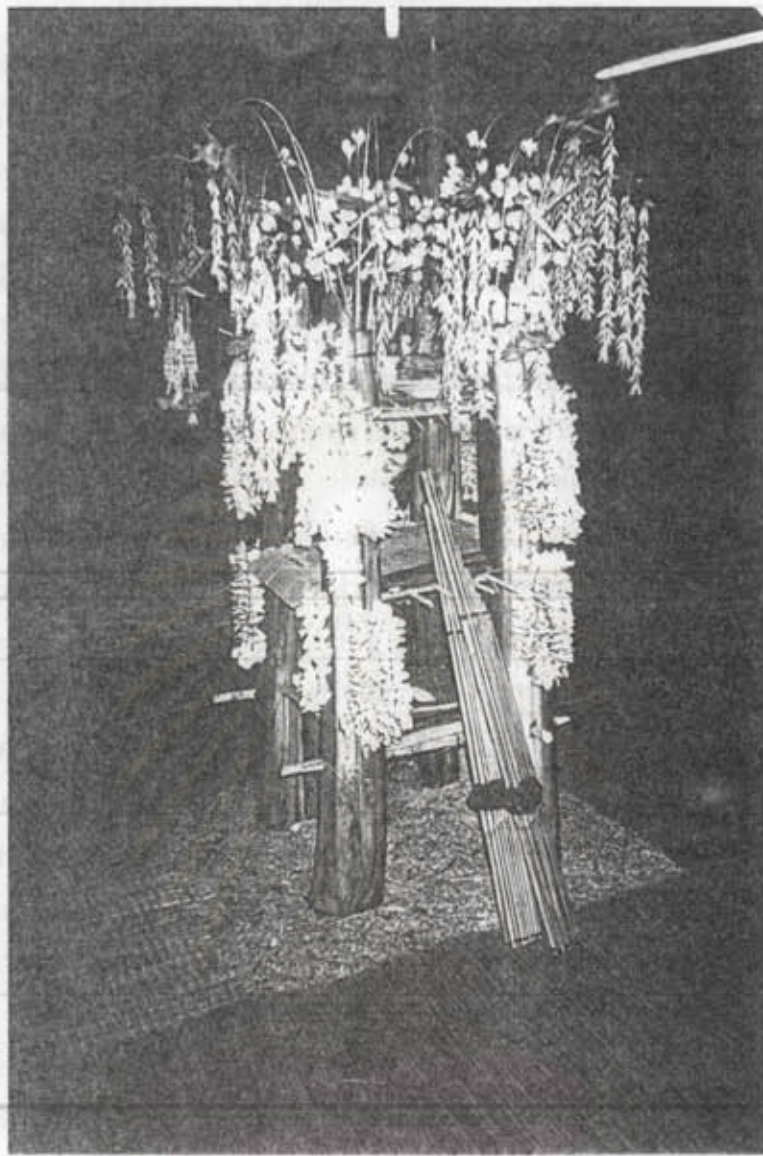
“ผีฟ้า” หรือ “ผีแดน” มักจะเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามพื้นที่ต่างๆ เช่น เรียกว่า ผีหลวง, ผีไร่, ผีไทเทิง, ผีแดน, แดนหลวง, แดนแนน, แดนเคอ, แดนคาย, แดนเคาะ, แดนซัง, แดนเถือก, แดนซี, แดนสิ่ว, แดนแม่มาง หรือเทวดาฟ้าแดน เป็นต้น ชื่อดังกล่าวมักจะมี ความหมายโดยนัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้นๆ เช่น “แดนแนน” เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งมนุษย์ให้เกิดในโลก “แดนเคาะ” เป็นแดนที่ทำให้เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้าย และภัยพิบัติแก่มนุษย์ หรือ “แดนแม่มาง” ทำให้มนุษย์เติบโต บันดาลให้มีน้ำนมเลี้ยงทารก เป็นต้น (บุญยงค์ เกศเทศ, 2540: 189)

การรำผีฟ้าเป็นรูปแบบหนึ่งของการรักษาโรคชนิดหนึ่งของชาวอีสาน สาเหตุในการทำพิธีกรรมเพื่อรักษาคนป่วยโดยการรำผีฟ้า เนื่องจากเชื่อกันว่าคนที่ป่วยนั้นเกิดจากการกระทำของผีฟ้าซึ่งต้องการจะมาอยู่ด้วย โดยหมายถึงอยากจะได้คนป่วยนั้นเป็นภรรยา เพราะผีฟ้าเป็นเทวดาผู้ชายและคนป่วยที่จะรักษาด้วยการรำผีฟ้ามีแต่ผู้หญิงเท่านั้น (แต่ปัจจุบันมีผู้ชายมาร่วมรำผีฟ้าบ้าง) เมื่อผีฟ้าต้องอยู่กับผู้หญิงคนใดก็จะบันดาลให้ผู้หญิงคนนั้นเจ็บป่วย อย่างไรก็ตามก็รักษาไม่หายจนกว่าจะมีพิธีรับผีฟ้าขึ้นให้มาอยู่ด้วย คนป่วยก็จะหายจากการเจ็บป่วยและผีฟ้าก็จะคุ้มครองรักษาผู้นั้นตลอดไป โดยถ้าไม่รับผู้ป่วยนั้นก็ตายและเมื่อทำพิธีรับแล้วก็ถือว่าผู้ป่วยนั้นมีสถานภาพเป็นผีฟ้าคนหนึ่งต่อไป และคราวต่อไปที่มีผู้เจ็บป่วยด้วยการกระทำของผีฟ้าขึ้นมาในหมู่บ้านที่มีสถานภาพเป็นผีฟ้าคนใหม่นั้นก็ต้องไปร่วมพิธีการรำผีฟ้าให้กับผู้ป่วยรายใหม่นั้นร่วมกับผีฟ้าคนเก่า ๆ ด้วย

ในหมู่บ้านสำโรงโคเผาเหตุที่ทราบจากผู้ป่วยรายใดที่เจ็บป่วยจากการกระทำของผีฟ้า เนื่องจากการไปหานายมูล หัสตง “นักธรรม” (บางแห่งเรียก “หมอธรรม”) ประจำหมู่บ้าน ซึ่งนายมูลจะเข้าทรงเพื่อหาสาเหตุของการเจ็บป่วย หากพบว่ามีสาเหตุเนื่องจากการกระทำของผีฟ้า ก็ต้องทำพิธีรับผีฟ้าจึงจะหายจากอาการเจ็บป่วย บรรดาญาติพี่น้องของผู้ป่วยจึงช่วยกันจัดทำพิธีรำผีฟ้าขึ้น

องค์ประกอบในการประกอบพิธีรำผีฟ้า ได้แก่ ห้างผีฟ้า มีทั้งหมด 3 ชั้น ส่วนที่เป็นเสาทำจากต้นกล้วยมี 4 ด้าน ในแต่ละชั้นจะไขว้วางสิ่งของที่ใช้ประกอบการรำ เช่น ไม้สลัก รูปช้าง ม้า เรือ ปืน ธนู ชั้นหมากเบง ซึ่งประกอบด้วย กำไลเงิน ต่างหู แหวน ดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวสาร 1 ถ้วย ไข่ไก่สด 1 ฟอง สตางค์ค่ายกครูสำหรับผีแถน กรวยใบตอง เหล้าขาว 1 ขวด กล้วย 1 หวี ข้าวต้มมัด หมากพลู บุหรี่ ห้างผีฟ้าจะตกแต่งประดับประดาด้วยดอกจำปาร้อยเป็นพวง และยังมีการประดับด้วยใบมะพร้าวที่สานเป็นรูป ปลาตะเพียนสาน นก และดอกไม้ด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



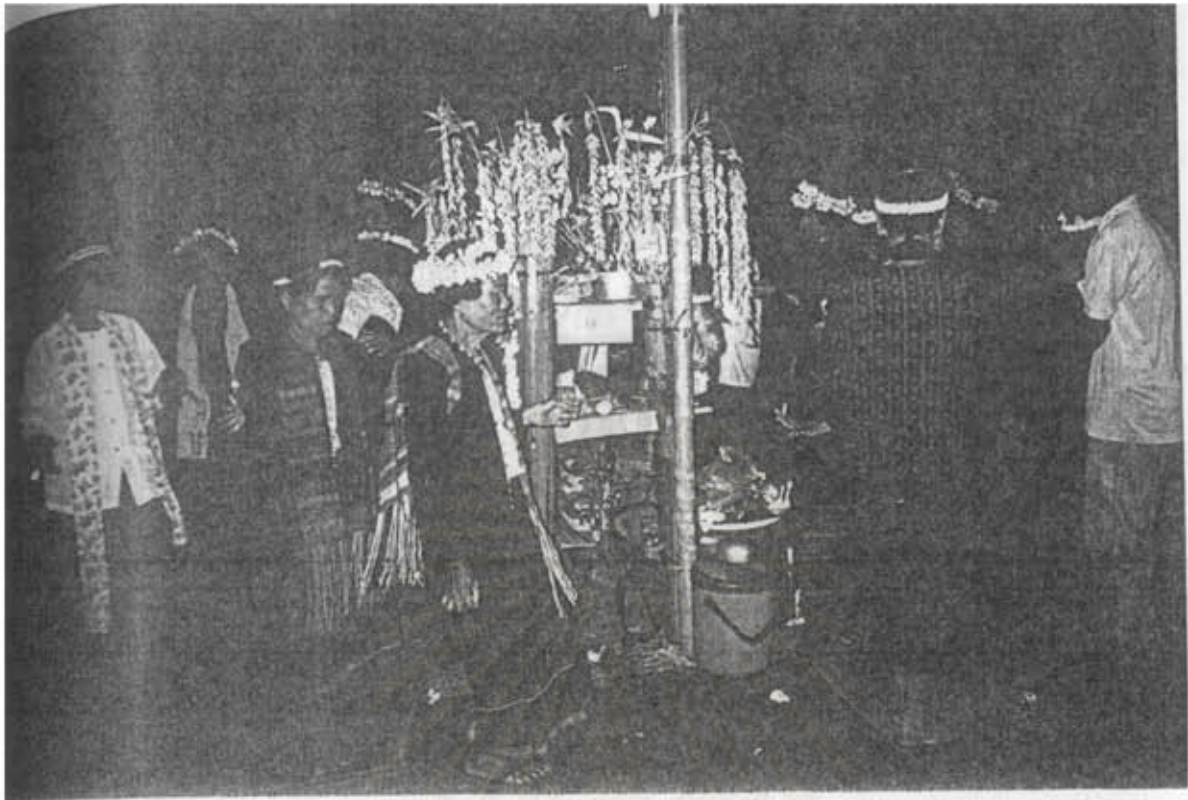
ภาพที่ 40 ห้างผีฟ้า

พิธีจะเริ่มเวลาพลบค่ำ ผู้ที่มาร่วมงานส่วนมากจะเป็นหญิงวัยกลางคน แต่งกายด้วยชุดประจำของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร คือ เสื้อไหมสีดำแขนกระบอกลายขีด นุ่งผ้าซิ่น มีผ้าเปียงพาดที่คอ ที่ศีรษะจะมีการคล้องมาลัยดอกจำปา การรำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมส่วนบุคคล มิใช่พิธีกรรมที่ทำร่วมกันของชุมชน ดังนั้น ผู้ที่มาร่วมพิธีจะต้องเป็นผู้ที่ถูกเชิญมา โดยเจ้าภาพจะนำกรวยข้าวตอกดอกไม้ 3 กรวย ข้าวต้มมัด และกล้วย 1 ผล ไปเชิญผู้ที่ตนประจำตนอยู่แล้วมาร่วมงาน ผู้ที่มาร่วมงานจะนำกรวยดอกไม้มาคืนให้กับเจ้าภาพ พร้อมกับเงินค่ายกครู บางครั้งก็จะนำเหล่าสาวมาด้วย พิธีจะเริ่มจากการบรรเลงของเครื่องดนตรี ซึ่งประกอบด้วย แคน กลอง ฉิ่ง ฉาบ พวกผีฟ้า (ผู้ที่มาร่วมงาน) เมื่อดนตรีเริ่มบรรเลงสักพัก พวกผีฟ้าที่นั่งพนมมือล้อมวงห้างผีฟ้าจะเริ่มมีอาการสั่น และจะเริ่มสั่นมากขึ้นเมื่อดนตรีเร่ง

จังหวะการบรรเลง ชาวบ้านเชื่อกันว่าถ้าสั้นแรงแสดงว่าแดนที่เข้านั้นแรง จากนั้นก็จะพ้อนรำ เป็น วงกลมไปรอบๆ ห้างผีฟ้า บางคนเมื่อพ้อนรำไปสักพักจะเปลี่ยนผ้าถุงผืนใหม่ ถือว่าเป็น การรำแทนบุคคลอื่นในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต ผู้ที่รำแทนจะต้อง เป็นพ่อ แม่ ลูก สามี ภรรยา ส่วนพี่น้องรำแทนกันไม่ได้ แต่ถ้าจำเป็นก็ต้องมีดอกไม้ธูปเทียน มาบอกผีแดน พิธีการรำผีฟ้าจะใช้เวลานานมีหลายขั้นตอน เช่น การรำในทำยังธนู การตีผึ้ง พายเรือ ซึ่งเชื่อว่าธนูเป็นอาวุธของแดน ช้าง ม้า เรือ เป็นพาหนะของแดน การพ้อนรำในท่า ทางต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นการอัญเชิญแดนลงมา เมื่อเวลาใกล้รุ่งจะเริ่มพิธีการเอาแดนขึ้นบ้าน โดยให้แดนมากินเครื่องเช่น จากนั้นก็นำดอกไม้และใบมะพร้าวสานรูปสัตว์ต่างๆ ที่เสียบ อยู่ที่ห้างผีฟ้าพากันขึ้นไปที่บ้านของเจ้าภาพ ก่อนที่จะขึ้นบ้านต้องล้างเท้าด้วยน้ำขมิ้นเสีย ก่อน ชนหมากเบงจะนำมาวางอยู่บริเวณใต้หิ้งแดน ซึ่งผู้ที่นับถือผีฟ้าจะมีหิ้งแดนอยู่ในบ้าน ของตนเองทุกคน เจ้าภาพจะหิ้งลงมาวางข้างล่าง จุดธูปเทียนบูชาและนำดอกไม้ที่พวกผีฟ้า ถือขึ้นมาเสียบโดยรอบ จากนั้นจะนำช้าง ม้า เรือ มาผูกด้วยสายสิญจน์ นำเหล่าชาวโปรดที่ หิ้ง กรวยดอกไม้จะถูกนำไปวางในหิ้งเสร็จแล้ว มีการผูกข้อมือผู้ที่มาร่วมงาน และเริ่ม เสี่ยงทายโดยนำข้าวสารมาโรยที่เปลือกไข่ ถ้าข้าวสารติดที่เปลือกไข่จะถือว่าเป็นเรื่องดี ไข่จะ ถูกปอกเปลือกและผ่าออกเป็น 2 ซีกโดยใช้ด้ายสายสิญจน์ ครั้งหนึ่งจะนำไปใส่ไว้ใน ชนหมากเบง ส่วนอีกครึ่งหนึ่งจะนำไปใส่ในหิ้งแดน ผู้ที่มาร่วมงานจะนำผ้าเปียงของตน ห่อดอกไม้ปากลับบ้านของตนเอง เพราะห้ามถือดอกไม้ป่า เป็นอันเสร็จพิธีการรำผีฟ้าซึ่งจะ ใช้เวลาถึงเช้าวันรุ่งขึ้นพอดี

เมื่อเสร็จพิธีการรำผีฟ้าแล้วผู้ป่วยจะต้องสร้างหิ้งแดนสำหรับให้แดนอยู่บนเรือนของ ตนและทุกวันพระจะต้องนำข้าว น้ำตาล ธูปเทียน ไปเลี้ยงที่หิ้งทุกครั้ง และจะต้องทำพิธีการ รำผีฟ้าทุกปีเป็นเวลา 3 ปีติดต่อกัน ซึ่งสามารถหยุดได้ในปีต่อๆ ไป แต่จะต้องรำทุก ๆ 3 ปี และมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น ถ้าปีใดมีคนในบ้านตายจะต้องรำผีฟ้า ถ้าตนเองเจ็บป่วยไม่สบาย โดยไม่ทราบสาเหตุจะต้องรำ มีการขึ้นบ้านใหม่หรือการย้ายหิ้งแดนจะต้องรำ นอกจากนั้นยังมีข้อห้ามสำหรับผู้ที่เป็นผีฟ้า คือ ห้ามกินข้าวที่เรือนบ้านคนตาย ห้ามพูดคำหยาบคาย ห้าม ตำว่าสามีและลูก ห้ามผู้อื่นมาตบศีรษะหรือตบหลัง ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนแดนจะทำให้เจ็บป่วย

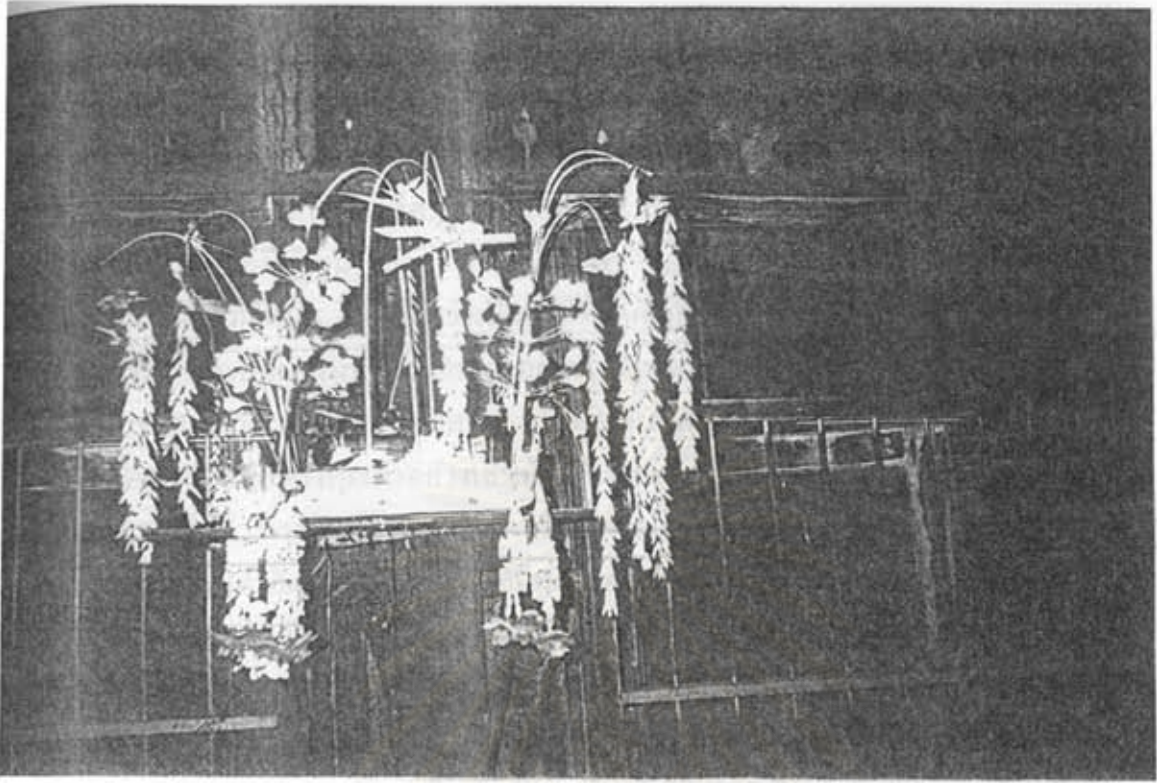
การรักษาอาการเจ็บป่วยโดยการรำผีฟ้าหรือผีแดนนี้เป็นการรักษาตามความเชื่อ โบราณที่ยังไม่อาจพิสูจน์ได้ และส่วนมากการรักษาด้วยวิธีนี้เท่าที่ผ่านมาในบ้านสำโรงโคเค่า ผู้ป่วยมักจะมีอาการดีขึ้นและหายจากอาการเจ็บป่วยในเวลาหลังจากนั้นไม่นาน แม้ว่า ก่อนหน้านั้นจะมีอาการป่วยโดยหาสาเหตุมิได้หรือมีอาการป่วยเรื้อรังซึ่งรักษาโดยหลักการ แพทย์แผนปัจจุบันมาแล้วไม่หายก็ตาม



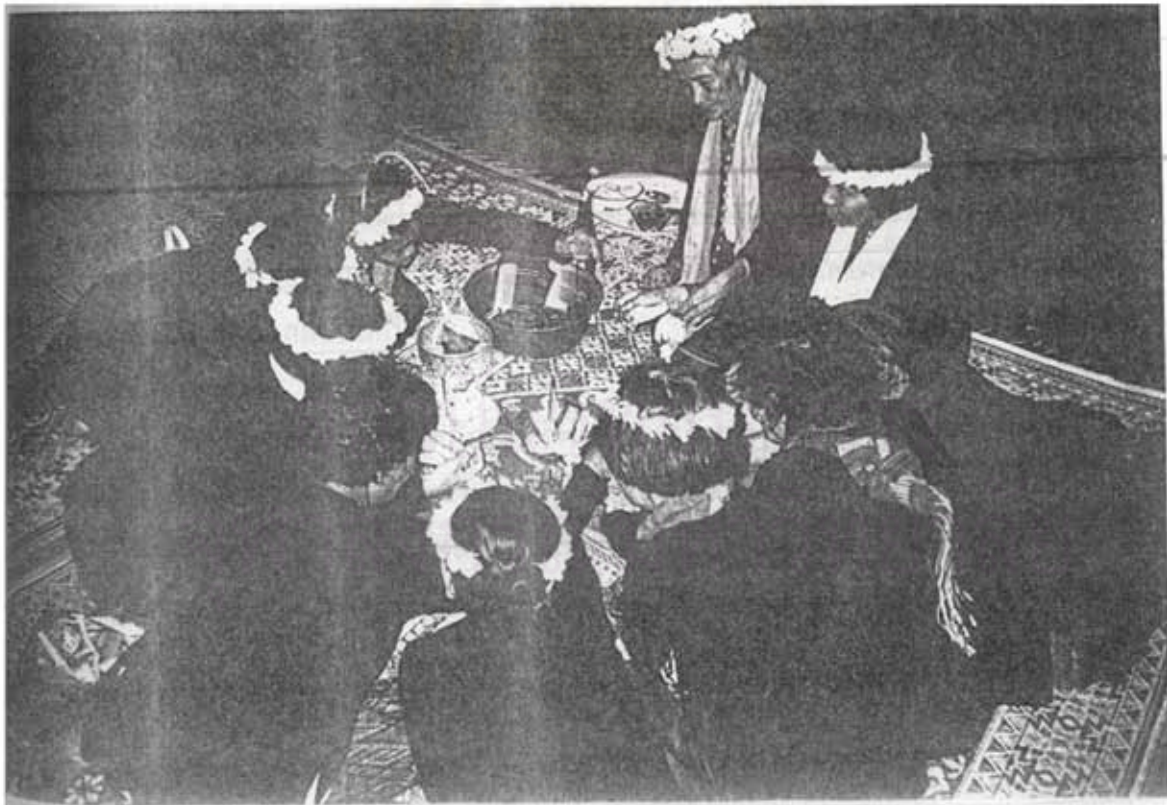
ภาพที่ 41 การรำผีฟ้า



ภาพที่ 42 การรำผีฟ้า



ภาพที่ 43 หิ้งแดน



ภาพที่ 44 การผูกข้อมือ

พิธีงานบุญพระเวส

บุญพระเวส, บุญพระเวสสังครหรือเทศน์มหาชาติ เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของอีสานสองหรือประเพณีสิบสองเดือนของภาคอีสาน เนื่องจากเป็นบุญที่เทศนาเกี่ยวกับประวัติของพระโพธิสัตว์ที่มีประนามว่า “พระเวสสังคร” อันเป็นชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์ประสูติมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ จึงนับว่าเป็นชาติที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นพระชาติที่ได้บำเพ็ญทานบารมี อันเป็นบารมีที่ทรงเสียสละอย่างใหญ่หลวง พระเวสสังครได้ทรงบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นแบบอย่างในด้านการเสียสละ เพราะนอกจากจะทรงเสียสละทรัพย์สิ่งของมากมาย ตลอดจนสัตว์ที่ทรงคุณค่าอย่างเช่นช้างปึงจัญนาเคนทร์ อันเป็นช้างมงคลคู่บ้านคู่เมืองกลิงคราชภูร์แล้วพระองค์ยังทรงสละความสุขพระองค์เสด็จไปทรงบำเพ็ญพรตอยู่ในป่านั้น แม้แต่พระราชบุตรธิดาและพระมเหสีก็ยินดีเสียสละเป็นทานอีกด้วย นอกจากนี้ยังมี ความเชื่อที่ว่า การได้ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสังครจะได้มีโอกาสพบพระศรีอริยมุตไตรยในภายหน้า

มูลเหตุที่มีการทำบุญพระเวส เนื่องจากในเนื้อหาของเรื่อง “พระมาลัยหมื่นมาลัยแสน” กล่าวไว้ว่า พระมาลัยเถระได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกตแก้วจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พบพระศรีอริยมุตไตรยโพธิสัตว์ ผู้ซึ่งจะมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พระศรีอริยมุตไตรยได้ดำรัสสั่งกับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์อยากพบพระองค์จงอย่าได้ทำบาปหนัก ได้แก่ การฆ่าหรือข่มเหงบิดามารดา, สมณพราหมณาจารย์, ทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงพระสงฆ์ให้แตกแยกกัน ให้อุตส่าห์ฟังเรื่องราวมหาเวสสังครชาดกหรือพระเวสให้จบในวันเดียว ฟังแล้วให้นำไปประพฤติปฏิบัติได้ จะได้พบพระศาสดาของพระองค์ เมื่อพระมาลัยกลับมาถึงโลกมนุษย์ จึงได้บอกให้มนุษย์ได้ทราบ โดยเหตุนี้ ผู้ปรารถนาจะพบพระศรีอริยมุตไตรยจึงพากันทำบุญพระเวสสืบต่อกันมา

การทำบุญพระเวสมักจะจัดกันโดยทั่วไปในหมู่บ้านทางภาคอีสาน ซึ่งจะจัดกันเป็นประจำเกือบทุกปีจนถึงถือเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ แต่สำหรับในบางหมู่บ้านก็จัดในบางปีเมื่อมีโอกาสอำนวย โดยทั่วไปแล้วบุญพระเวสมักจะจัดกันในเดือนใดเดือนหนึ่งระหว่างออกพรรษาจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้แล้วแต่สะดวก แต่ส่วนมากที่นิยมจะทำกันในเดือน 4 ดังคำพังเพยว่า “เดือนสามค้อย เจ้าหัวคอยป็นข้าวจี เดือนสี่ค้อยจวนน้อยเทศน์มะที” (คำว่า “เจ้าหัว” หมายถึงพระภิกษุ “จิว” หมายถึงสามเณร “มะที” หมายถึง มัทธิ) ในบางแห่งทำในเดือน 6 หรือเดือน 7 ก็มี และถ้าหากทำในเดือน 6 หรือเดือน 7 ก็มักจะทำบุญบั้งไฟรวมด้วย

ก่อนจัดงานจะมีการปรึกษาหารือตกลงกันให้เรียบร้อยก่อนระหว่างชาวบ้านกับทางวัด โดยที่ชาวบ้านจะเตรียมอาหารการกิน เช่น ขนม ข้าวต้ม และอาหารคาวต่างๆ สำหรับถวายพระภิกษุสามเณร และเลี้ยงดูบรรดาผู้ที่มาร่วมงาน และจัดหาปัจจัยไทยทานสำหรับใส่กัณฑ์เทศน์ เพื่อถวายพระภิกษุสามเณร ส่วนทางวัดก็แบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์ๆ หนังสือผูกหนึ่งอาจแบ่งเป็นหลายกัณฑ์ก็ได้ เพื่อให้ชาวบ้านได้รับกัณฑ์โดยทั่วถึงกัน และมอบหนังสือให้พระภิกษุสามเณรในวัดเพื่อเตรียมไว้เทศน์ นอกจากนั้นจะมีการนิมนต์พระสงฆ์จากวัดอื่นมาเทศน์ โดยมีฎีกาไปนิมนต์พร้อมบอกชื่อกัณฑ์และบอกเชิญชวนชาวบ้านที่วัดนั้นตั้งอยู่มาร่วมบุญด้วย ซึ่งตามปกติเมื่อพระภิกษุสามเณรมาร่วมงานบุญก็จะมีญาติโยมในหมู่บ้านนั้นๆ ตามมาฟังเทศน์และร่วมงานบุญด้วยหมู่บ้านละมาก ๆ หัวหน้าหรือผู้จัดงานในหมู่บ้านที่เป็นเจ้าของงานจะบอกบุญชาวบ้านในหมู่บ้านของตน ให้รับเป็นเจ้าของกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่งจนทั่วถึงกัน และบอกคาถาของแต่ละกัณฑ์ให้ทราบด้วย เพื่อเตรียมเทียบมาตามจำนวนคาถาของกัณฑ์ที่ตนรับ ซึ่งจำนวนคาถาของกัณฑ์ต่างๆ มีดังนี้ ทศพร 19 คาถา, หิมพานต์ 134 คาถา, ทานกัณฑ์ 209 คาถา, วนปเวสน์ 57 คาถา, ชุขก 79 คาถา, จุลพน 35 คาถา, มหาพน 80 คาถา, กุมาร 101 คาถา, มัทรี 90 คาถา, สักบรรพ 43 คาถา, มหาราช 69 คาถา, กษัตริย์ 36 คาถา และนครกัณฑ์ 48 คาถา รวมทั้งหมด 1,000 คาถา (สาร สาระทัศนานันท์, 2540: 26-27)

อุปกรณ์และเครื่องใช้ในการประกอบพิธีงานบุญพระเวสประกอบไปด้วย หอธรรมมาส หรือศาลาโรงธรรม เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ชาวบ้านและเหล่าพระภิกษุสงฆ์จะช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของที่จะนำมาประกอบเป็นหอธรรมมาสอย่างไร้ให้ขาดตกบกพร่อง ซึ่งหอธรรมมาสนี้จะจัดตั้งไว้ในศาลาการเปรียญ ตัวธรรมมาสที่ใช้มีลักษณะเป็นหอ 4 เหลี่ยม ทำด้วยไม้แกะสลักลงสีประดับด้วยกระจกตงาม ช่างในหอมีพื้นที่กว้างเพียงพอให้พระสงฆ์เข้าไปนั่งเทศน์ได้แค่ 1 รูป จะมีรมอยู่ส่วนบนสุดของธรรมมาส ทั้งมุมทั้ง 4 ด้านของธรรมมาสจะนำต้นกล้วย, กล้วยเครือ, มะพร้าวทลาย, ต้นอ้อย มาประดับพร้อมด้วยธงทิว ส่วนล่างของธรรมมาสจะเรียกว่า “ลกไก่” (เล้าไก่) ทำด้วยไม้ไผ่เหลาเป็นซีกเล็กๆ จำนวน 1,000 มาขัดกันในแนวทแยงโดยรอบส่วนล่างของธรรมมาส ภายในลกไก่อจะนำสิ่งของต่างๆ มาใส่ไว้ เช่น หม้อ โอง ซึ่งช่างในจะมีจอก แหน สาหร่าย บัวหลวง ปลา หอย ส่วนบนของศาลาการเปรียญจะมีการประดับ “ลกกา” (เล้ากา) ใช้ไม้ไผ่เหลาจำนวน 1,000 ซีก มีลักษณะเช่นเดียวกับลกไก่ จะมีการนำใบมะพร้าวสานเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น นกแขกหนู ปลา ไปติดไว้ที่ลกกาพร้อมกับดอกไม้และพวงมาลัย



ภาพที่ 45 ธรรมมาส

ผ้าพระเวส คือ ผ้ายาวๆ ถ้าเป็นผ้าทอด้วยฝ้ายของพื้นบ้านอีสานก็อาจจะกว้างประมาณ 60-80 ซม. หรือถ้าใช้ผ้าพื้นหน้ากว้างก็อาจจะกว้างถึง 90 ซม. เท่ากับผ้าทั่วไปในท้องตลาด ส่วนใหญ่จะนิยมหน้ากว้างประมาณ 70-90 ซม. กั้นมาก เพราะไม่กว้างไม่แคบจนเกินไป ความยาวของผ้าพระเวสส่วนใหญ่มักจะไมต่ำกว่า 20 เมตร ซึ่งปกติก็จะประมาณ 22-25 เมตรขึ้นไป ขึ้นอยู่กับความต้องการและกำลังที่จะจัดสร้างได้ ตลอดจนการเขียนภาพแต่ละกัณฑ์ว่าจะใช้กี่ตอนจึงจะพอดูกันรู้เรื่องได้

การต่อผ้าพระเวสจะไม่นิยมใช้ผ้าต่อทางหน้ากว้าง เพราะจะทำให้มีรอยตะเข็บดูไม่สวยงาม เวลาเขียนก็ยากกับช่างเขียนด้วย จึงมักใช้เท่ากับความกว้างของหน้าผ้า และ

จำเป็นผ้าผืนเดียวยาวตลอดทั้งเส้นเครือหรือเส้นยีนของผ้าทอ สำหรับการเขียนภาพผ้าพระเวสนั้น ช่างเขียนจะไม่นิยมนลงพื้นสีผ้าก่อน แต่จะเขียนลงไปในรูปแบบ เป็นเรื่องราวด้วยลายเส้นเลขที่เดียวทั้งส่วนรูปและส่วนประกอบเรื่องราว บางทีก็จะลงสีพื้นภายในรูปเรื่องราว และส่วนประกอบในลักษณะแบบนราบเหมือนภาพจิตรกรรมไทยแบบประเพณีไทยโบราณ แล้วตัดเส้นรายละเอียดด้วยสีเข้มๆ หรือสีดำเป็นส่วนใหญ่ เมื่อได้ภาพเรื่องราวพระเวสสันดรแล้ว ส่วนใหญ่จะนิยมเย็บขอบริมทั้ง 4 ด้าน ด้วยผ้าอีกชิ้นหนึ่ง เพื่อให้คงทนถาวรและมีความสวยงามดูสมบูรณ์อยู่ในกรอบไปในตัว แนวกรอบบนของผ้าพระเวสจะเย็บหูติดติดขอบเป็นระยะๆ ห่างกันพอสมควร ตามที่เห็นว่าเมื่อใช้หุคล้องแขวนชิงแล้วจะไม่ทำให้ผ้าหย่อนจนไม่สวยงาม

แต่ละผืนของผ้าพระเวสจะมีภาพเรื่องพระเวสสันดรครบทั้ง 13 กัณฑ์ แต่ก็มีบางแห่งที่จะมีเรื่องพุทธประวัติตอนมารผจญหรือมารวิชัยเป็นภาพเริ่มต้นก่อน แล้วจึงต่อด้วยกัณฑ์ทศพร แต่ละกัณฑ์บางครั้งก็จะเขียนเส้นคั่นแบ่งกัณฑ์อย่างไว้ชัดเจน เพื่อให้รู้ว่า เป็นเรื่องแต่ละกัณฑ์ บางผืนก็จะไม่มีเส้นแบ่งกัณฑ์ คือ เขียนต่อเนื่องให้กลมกลืนกันไปเลย ซึ่งคนดูมักจะต้องมีความรู้เรื่องพระเวสสันดรอยู่บ้าง จึงจะพอรู้เรื่อง แต่บางผืนก็จะต้องใช้ทั้ง 2 วิธีดังกล่าวปะปนกันก็มี ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมตามที่ชนะของช่างเขียน

ลักษณะของภาพเขียนบนผ้าพระเวส ก็จะมีทั้งเขียนเป็นลายเส้นด้วยสีเข้มๆ หรือสีดำ ระบายพื้นภายในภาพแสดงเป็นเรื่องราวด้วยสีแบนราบแล้วตัดเส้นก็มีดังกล่าวแล้ว แต่ก่อนส่วนใหญ่จะไม่นิยมเขียนให้เป็นน้ำหนักอ่อนแก่เป็นแสงเงา ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะข้อจำกัดหลายอย่างประกอบกัน เช่น ทักษะ ความสามารถของช่างเขียนที่เป็นชาวบ้านกันเอง วัสดุที่ใช้อาจจะทำให้ช่างเขียนเกลียดแสงเงาได้ยาก และการเขียนภาพผ้าพระเวสส่วนใหญ่ก็ไม่นิยมทางสีรองพื้นก่อนจึงเป็นสาเหตุทำให้ยากแก่การเกลี่ยน้ำหนักแสงเงาด้วย

เมื่อเขียนภาพพระเวสแต่ละกัณฑ์ตามลำดับ ซึ่งจะมีช่วงสั้นยาวของภาพแต่ละกัณฑ์ต่างกันแล้ว หลายแห่งก็จะมีเนื้อที่เหลืออยู่ทางปลายผืนผ้า เพื่อเขียนบอกรายละเอียดของการสร้างผ้าพระเวสผืนนั้นๆ เช่น เขียนบอกชื่อ-สกุล-ที่อยู่ ของผู้เขียน ผู้สร้าง ตลอดจนเป้าหมายของการสร้างอุทิศถวาย แต่ไม่ว่าจะใช้วิธีคั่นภาพด้วยเส้นหรือไม่ก็ตาม ตอนล่างของภาพเขียนแต่ละกัณฑ์มักจะนิยมเขียนบอกลำดับกัณฑ์, ชื่อกัณฑ์ไว้ได้ภาพด้วยและบางผืนก็จะมีข้อความบอกจำนวนคาถาของกัณฑ์นั้นๆ ไว้พร้อมด้วย และบางทีก็จะบอกชื่อ-สกุลของผู้สร้างอุทิศถวายไว้อีกก็มี ทุกวัดจะต้องพยายามจัดหาผ้าพระเวสไว้เป็นสมบัติส่วนรวมอย่างน้อย 1 ผืนเสมอ โดยชาวบ้านจะร่วมกันบริจาคสร้าง ด้วยการเขียนกันเองหรือจ้างเขียน

ตามกำลังความสามารถจะทำได้ เขาออกใช้ปีละครั้ง ใช้แล้วจะเก็บไว้ในถุงผ้า (จารุวรรณธรรมวัตร, บรรณาธิการ, 2541: 87-89)

งานบุญพระเวสของบ้านสำโรงโคเผาในปีนี้จัดขึ้นในเดือน 5 ในวันที่ 1 และ 2 พฤษภาคม วันแรกของงานเรียกว่า “วันโฮม” หรือมือโฮม ในวันที่ชาวบ้านสำโรงโคเผาและชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง เช่น บ้านเปือย บ้านกระหวัน พวกกันมาร่วมงาน มีการชิงผ้าพระเวสรอบๆ ด้านในของเสารับชายคา ซึ่งจะแขวนอยู่ตอนบนระดับใต้หลังคา โดยจะอยู่ทางด้านหน้าศาลาที่อยู่ตรงข้ามกับอาสนสงฆ์ และเริ่มจากซ้ายไปขวาเพื่อความสะดวกในการชม การเตรียมชิงผ้าพระเวสจะไม่มีข้อกำหนดกฎเกณฑ์แต่อย่างใด ใครจะช่วยชิงแขวนก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายช่วยกันมากกว่า เพราะเป็นงานที่ต้องปีนป่ายขึ้นไปตอกตะปูผูกแขวนกัน ในวันแรกนี้จะมีพิธีสำคัญ 2 อย่าง คือ นิมนต์พระอุปคุต และแห่แทนพระเวส

พิธีจะเริ่มจากการไหว้พระรับศีล เสร็จจากการไหว้พระรับศีลจะมีการถวาย “ธงอาจ” ให้กับวัด จากนั้นชาวบ้านก็จะร่วมกับยกธงอาจเพื่อบูชาเทพยดา โดยใช้ขนมข้าวต้ม กล้วยเงิน เป็นเครื่องบูชาเทวดาทั้ง 4 ทิศ เมื่อเสร็จจากการบูชาเทวดาแล้วก็ยกขบวนกันออกไปเชิญพระเวสสันดรที่บริเวณต้นไม้ใหญ่กลางนาซึ่งสมมติเป็นเขาคีรีวงกต เมื่อถึงที่เขาคีรีวงกตจะมีการไหว้พระรับศีล พระสงฆ์จะอาราธนาธรรมและเทศน์เชิญพระเวสสันดร โดยใช้บทสวดจากคัมภีร์โบลาน ซึ่งการเทศน์เชิญพระเวสสันดรนี้จะใช้พระสงฆ์จำนวน 28 รูป ผลัดกันเทศน์คนละ 1 กัณฑ์ เสร็จแล้วจะมีการนำเศวตฉัตรจำนวน 4 อัน เทียนร้อยเทียนพันมาเชิญพระเวสสันดร โดยจะให้พระ 1 รูป สมมติเป็นพระเวสสันดรนั่งอยู่บนเสลี่ยง จากนั้นก็จะแห่พากันมาที่วัด เมื่อถึงที่วัดก็จะแห่เวียนรอบวัด 3 รอบ และนำเครื่องบูชาเทียนร้อยเทียนพันไปไว้ที่หออุปคุตซึ่งตั้งอยู่ที่ลานวัด เสร็จแล้วชาวบ้านก็แยกย้ายกันกลับบ้าน ตกเย็นเวลาประมาณ 19.00 น. ก็จะมารวมตัวกันอีกครั้งเพื่อฟังพระเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน ซึ่งเป็นการเอาเรื่องราวที่พระมาลัยได้ไปพบพระศรีอริยเมตไตรยมานอกกับเหล่ามวลมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์เร่งทำความดี รักษาตนอยู่ในศีลธรรม ทำบุญทำทานอยู่เสมอ ฟังเรื่องราวของพระเวสสันดรชาดกอย่างตั้งใจ แล้วมนุษย์จะได้ไปเกิดในศาสนาของพระองค์



ภาพที่ 46 การยกของอาจ

หอพระอุปคุตที่ปลูกขึ้นบริเวณลานวัดจะถูกตกแต่งด้วยทางมะพร้าวทั้ง 4 ด้าน พร้อมกับจัดเตรียมร่ม บัตร ตาลปัตร พัด กระโถน กาน้ำ และสบงจิวร สำหรับถวายพระอุปคุต เหตุที่มีการนิมนต์พระอุปคุตนั้น เรื่องมีอยู่ว่า พระอุปคุตเป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์ได้เนรมิตกุฎีกลางมหาสมุทร ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าจากที่ต่างๆ เอามาบรรจุไว้ในสถูปที่พระองค์สร้างขึ้นใหม่ เสร็จแล้วจัดงานฉลองพระองค์ทรงพระปริวิตกถึงมารที่เคยเป็นศัตรูกับพระพุทธเจ้าเกรงว่างานจัดงานจะไม่ปลอดภัย จึงมีรับสั่งให้ไปนิมนต์พระอุปคุตมาในพิธี ฝ่ายพญามารรู้ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชจะฉลองพระสถูป จึงพากันมาบันดาลอิทธิฤทธิ์ต่างๆ พระอุปคุตจึงบันดาลฤทธิ์ตอบครั้งสุดท้ายพระอุปคุตเนรมิตเป็นสุนัขเฝ้าเขวนคอมารไม่สามารถแก้ได้ เอาไปให้พระอินทร์

ช่วยแก้ไข พระอินทร์ก็แก้ไขไม่ได้ มารจึงขอมสารภาพผิด พระอุปกตจึงแก้ไขแล้วกักตัวมารไว้บนยอดเขา เสร็จพิธีแล้วจึงปล่อยตัวมารไป พระเจ้าอโศกมหาราชและผู้มาร่วมงานนั้นจึงปลอดภัย โดยเหตุนี้ เมื่อมีพิธีทำบุญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น งานบุญพระเวส จึงได้มีการนิมนต์พระอุปกตมาด้วย เพื่อเป็นการป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ให้เกิดสวัสดิมีชัย และเพื่อให้มีการจัดงานสำเร็จราบรื่นด้วยดี ก่อนพระเทศน์จะมีการเอาคาถาพระอุปกตทั้ง 4 บท ปักไว้ข้างธรรมมาสทั้ง 4 ทิศด้วย (สาร สาระทัศนานันท์, 2540: 29-30)

ในช่วงเช้ามีดของวันที่ 2 ของงานบุญพระเวสชาวบ้านในหมู่บ้านเตรียมงานบูชาและแห่ข้าว 1,000 ก้อน ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมก่อนที่จะเริ่มงานบุญพระเวส เพื่อเป็นการสักการะบูชาพระเวสสันดร เครื่องบูชาจะใช้ข้าวตอก ข้าวต้มมัด ข้าวเหนียว ข้าวสาร รูปเทียนและดอกไม้ เมื่อไหว้พระรับศีลแล้ว พระสงฆ์จะถวายพรพระเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะนำเอาข้าว 1,000 ก้อนไปบูชาที่หออุปกต จากนั้นจะมีการอาราธนาพระเวส อาราธนาธรรม ต่อจากนั้นเป็นการอาราธนานิมนต์พระเทศน์ “สังกาด” คือ การเทศน์อธิบายบอกเล่า “ศักราช” ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา เล่าพุทธประวัติ ตลอดจน บอกเล่าพุทธทำนาย การเทศน์สังกาดนั้นถือว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของงานบุญพระเวส ที่จะขาดเสียไม่ได้

หลังจากฟังพระเทศน์สังกาดแล้ว ก่อนที่จะเริ่มเทศน์มหาชาตินั้นจะมีการเทศน์คาถาพัน การเทศน์มหาชาติจะดำเนินไปจนกระทั่งถึงในเวลาค่ำ องค์กรเทศน์เสร็จแล้วมรรคทายกจะถวายปัจจัยและกลับได้เลย ซึ่งในช่วงระหว่างที่พระเทศน์อยู่นี้ชาวบ้านจะมีการจัดกลุ่มเป็นกลุ่มต่างๆ แห่เรียไรเงินไปตามบ้านโดยแห่รอบหมู่บ้าน จากนั้นจึงแห่ไปที่วัดเพื่อนำเงินไปถวายพระซึ่งเรียกว่า “กัณฑ์หลง” โดยมีประเพณีว่าถ้าขบวนแห่กัณฑ์หลงมาถึงวัดในขณะที่พระองค์ไหนเทศน์พระองค์นั้นก็ได้รับกัณฑ์หลง เมื่อพระเทศน์มหาชาติจบจัดขันดอกไม้ รูปเทียน กล่าวคำอาราธนาพระรัตนตรัยจบ เป็นอันเสร็จพิธีบุญพระเวส

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีการทุกอย่างของงานบุญพระเวสแล้ว ก็ยังคงเหลือเพียงผ้าพระเวสที่ยังขึงอยู่รอบศาลา และมีข้าวของเครื่องใช้บางสิ่งที่ยังเกะเกะเกลื่อนกลาดไม่เรียบร้อย ทางพระเณร และชาวบ้านก็ช่วยกันเก็บกวาดจนกระทั่งเรียบร้อย ซึ่งรวมไปถึงการเก็บผ้าพระเวสด้วย คนที่มาเก็บผ้าพระเวสส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย เนื่องจากมีความคล่องตัวมากกว่า เพราะต้องใช้การปีนป่ายขึ้นไปเก็บผ้า และไม่มีพิธีติดอะไรเกี่ยวกับความเชื่อแต่อย่างใด



ภาพที่ 47 การเทศน์เชิญพระเวสสันดร



ภาพที่ 48 การเทศน์เชิญพระเวสสันดร

ในงานบุญพระเวสจะมีรายละเอียดและเรื่องน่ารู้ต่างๆ อีกหลายประการ เช่น กัณฑ์เทศน์ ตามปกติการเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์ จะต้องมีชาวบ้านเป็นเจ้าภาพ จัดเครื่องกัณฑ์มาถวายกัณฑ์หนึ่งๆ อาจมีหลายๆ คนช่วยกันจัดร่วมกัน หรือต่างคนจัดต่าง กัณฑ์มาก็ได้ กัณฑ์เทศน์นอกจากปัจจัยไทยทานต่างๆ แล้วยังมีเทียนตามคาถาของแต่ละ กัณฑ์ด้วย ซึ่งเมื่อรวมกันทุกกัณฑ์แล้ว จะมีเทียนคาถา 1,000 พอดิ เมื่อเวลาพระที่ตน รับกัณฑ์ขึ้นเทศน์ เจ้าภาพก็จะจุดเทียนคาถา หวานข้าวตอกข้าวสารตามประเพณี ในระหว่าง เทศน์บางทีก็มีการถวายกัณฑ์เพิ่ม เรียกว่า “กัณฑ์แถมสมภาร” คือ ถึงบทใดกัณฑ์ใด ที่พระเทศน์ตีมีเสียงไพเราะ มีเนื้อความกินใจ ผู้ฟังจะถวายแถมกัณฑ์ให้แล้วแต่ศรัทธาของผู้ฟัง ส่วนใหญ่จะถวายเป็นเงิน เมื่อเทศน์จะเอาเงินที่แถมสมภารนี้ไปถวายรวมกับปัจจัย กัณฑ์เทศน์ด้วย เป็นกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งที่มีทั้งความขลัง ความหวังในผลบุญกุศล และ ความสนุกสนาน เมื่อเทศน์จบกัณฑ์หนึ่งๆ จะมีการตีฆ้องเป็นสัญญาณ

“กัณฑ์แหล่” คือ ทำนองเทศน์มหาชาติเสียงยาวๆ คล้ายทำนองลำยาว มีการเล่นลูก และทำเสียงสูงต่ำ เพื่อให้เกิดความไพเราะ เรื่องมหาชาตินี้ ที่นิยมเทศน์และแหล่ได้แก่ กัณฑ์มัทรี กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มหาราช หรือนครกัณฑ์ การเทศน์แหล่จะนิมนต์พระที่เสียงดี เทศน์คั่นกลาง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความไพเราะซาบซึ้ง ไม่เกิดความเบื่อหน่ายที่ต้องการฟัง เทศน์นานๆ การเทศน์แหล่บางแห่ง เช่น ที่หมู่บ้านสำโรงโคเต่าก็ไม่มีการเทศน์กัน

“กัณฑ์หลง” (บางแห่งเรียกว่ากัณฑ์หลง) เป็นกิจกรรมช่วงบ่ายถึงค่ำมีดกัณฑ์จัดให้มี ได้ ใครจะรวมตัวกันจัดก็ได้ โดยการหาจุดปัจจัยตามกำลังเล็ก ๆ น้อย ๆ คล้ายกับการตั้งกอง ผ้าป่าเล็ก ๆ ตั้งเป็นกองกัณฑ์หลงขึ้นแล้วทำพิธีแห่ไปจากบ้าน ไม่จำเพาะกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่ง และไม่เจาะจงจะถวายพระรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อแห่กัณฑ์หลงไปถึงวัด พระรูปใดกำลังเทศน์อยู่ เมื่อท่านเทศน์เสร็จก็จะนิมนต์มารับกัณฑ์หลงกัณฑ์นั้น กัณฑ์หลงส่วนใหญ่จะทำด้วยกระดาษสานด้วยไม้ไผ่ มีคานหามใส่ของกินของใช้ที่มีผู้บริจาคพร้อมด้วยเงิน และทำเป็นต้นประดับ ประดาอย่างสวยงาม การจัดกัณฑ์หลงมักเป็นกลุ่มคนรวมกันจัดขึ้น อาจมีเจ้าภาพหลาย ๆ คนมาร่วมกัน กลุ่มหนุ่มสาวรวมกันจัดทำขึ้นบ้าง คนเฒ่าคนแก่ พวกพ่อค้า กลุ่มบ้านเหนือ กลุ่มบ้านใต้ รวมกันจัดขึ้นบ้าง เมื่อเสร็จแล้วก็แห่แหนไปรอบๆ หมู่บ้าน ผ่านบ้านใดก็มัก ถวายปัจจัยไทยทานสมทบกัณฑ์ด้วยเป็นการร่วมสามัคคีกันไปในตัว การแห่กัณฑ์หลงมัก ทำกันอย่างสนุกสนาน มีการตีฆ้อง ตีกลอง เป่าแคน ตีพิณ ตีโหม ฯลฯ และพ้อนรำไปด้วย เมื่อถึงวัดแล้วจะหยุดใช้เสียง แล้วยำกัณฑ์ไปถวายพระเมื่อทำเทศน์จบเป็นการถวายกัณฑ์ เพิ่มจากกัณฑ์ที่ถวายธรรมดาอีกทีหนึ่ง ในงานบุญพระเวสงานหนึ่งอาจจะมีกัณฑ์หลงก็กัณฑ์ ก็ได้ แล้วยุติการของประชาชนในละแวกนั้น บางทีหากมีหลายกัณฑ์จะทยอยแห่กันตลอด

วันก็มี พระรูปโครูปหนึ่งหากถูกกัณฑ์หลงถือว่าดี โชคดีเพราะได้ปัจจัยมากเป็นพิเศษ (สาร สาระทัศนานันท์, 2540: 29-30)

กัณฑ์ฉลอง (กัณฑ์สอง) คือ กัณฑ์ที่เพิ่มขึ้นมาจากกัณฑ์ที่ 13 ซึ่งตามปกติแล้ว การเทศน์เรื่องพระเวสสันดรจะมีอยู่เพียง 13 กัณฑ์เท่านั้น แต่เมื่อจบเรื่องจริงๆ แล้วจะมีการเทศน์กัณฑ์ฉลองต่ออีก 1 กัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่ 14 บางแห่งจะเรียกว่า “กัณฑ์ลา” เป็นกัณฑ์ตบท้ายหลังจากจบเรื่องแล้ว เพื่อเป็นการสวดติดยกย่อง (ย่องสอง) หรือเป็นกัณฑ์ที่แสดงอาณิสย์ของการร่วมทำบุญมหาชาติโดยการฟังเทศน์และการสร้างหนังสือมหาเวสสันดรตามมูลเหตุความเชื่องานของบุญพระเวส (จารุวรรณ ธรรมวัตร, บรรณาธิการ, 2541: 86)

พิธีแบ่งฤดูปีเดือน

พิธีแบ่งฤดูปีเดือนเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพราะถือว่าเป็นวันที่เคลื่อนจากปีเก่าก้าวเข้าสู่ปีใหม่โดยความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสาน ซึ่งจะจัดขึ้นในเดือน 5 เนื่องจากเป็นเดือนที่มีอากาศร้อน จึงหาพิธีกรรมที่มีการคลายความร้อน ชาวบ้านสำโรงโคเผาจะให้ความสำคัญกับพิธีแบ่งฤดูปีเดือนนี้มากกว่างานบุญสงกรานต์ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรดน้ำสาดน้ำคลายร้อนเหมือนกัน พิธีจะเริ่มในตอนบ่ายหลังจากพระสงฆ์ฉันเพลเสร็จแล้ว เริ่มที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ โดยจะมีการตั้งโองมน้ำมนต์จำนวน 9 ไบไว้บริเวณด้านหน้าของผู้ที่มาร่วมงานบุญ ชาวบ้านที่มาร่วมงานจะนำ “เทียนคางหั่วคางคิง” เป็นเทียนที่มีไส้เทียนซึ่งขนาดความยาวที่วัดจากไหล่แล้ววนรอบศีรษะของทุกคนในบ้าน เพื่อนำมาใช้จุดเป็นการสะเดาะเคราะห์ เมื่อพระสงฆ์บริกรรมคาถาเสร็จแล้วก็จะประพรมน้ำมนต์ให้กับผู้ที่มาร่วมพิธี และผู้ที่มาร่วมงานก็จะเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนาน ส่วนหนึ่งก็จะนำน้ำมนต์กลับไปประพรมที่บ้านของตนเองเพื่อความเป็นสิริมงคล จากนั้นก็จะเป็นการ “ปลงพระ” คือการสงฆ์พระพุทธรูปที่ลานวัด เมื่อเสร็จแล้วจะแยกย้ายกันกลับบ้าน วันรุ่งขึ้นในตอนเช้าชาวบ้านจะพากันไปที่ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านเพื่อสงฆ์ปู่ตา ซึ่งผู้นำในการทำพิธี คือ นายเฮือน พิมพา ที่จำประจำหมู่บ้าน หลังจากสงฆ์ปู่ตาด้วยน้ำขมิ้นเรียขรอยก็เป็นอันเสร็จพิธีแบ่งฤดูปีเดือน



ภาพที่ 49 ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีแบ่งฤกษ์ปีเดือน



ภาพที่ 50 การสร้งน้ำปุตานในพิธีแบ่งฤกษ์ปีเดือน

พิธีงานบุญสงกรานต์

งานบุญสงกรานต์ถือกันว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่โดยการกำหนดทางสุริยคติ ตรงกับวันที่ 13, 14 และ 15 เดือน 5 ของทุกปี วันที่ 13 เรียกว่า “วันสังขารล่อง” วันที่ 14 เรียกว่า “วันเนา” และวันที่ 15 เรียกว่า “วันสังขารขึ้น” แต่ชาวเขอบ้านลำโพงโคเด่าถือว่าวันขึ้นปีใหม่คือวันแบ่งฤดูเดือนปี จึงจะให้ความสำคัญกับพิธีงานบุญสงกรานต์น้อยกว่า พิธีงานบุญสงกรานต์ของบ้านลำโพงโคเด่าเริ่มงานวันที่ 13 เมษายน ตอนเช้าของวันนี้ชาวบ้านจะไปร่วมตักบาตรที่วัด เสร็จแล้วจะเป็นพิธีเชิญพระพุทธรูปลงสงฆ์ ชาวบ้านทั้งผู้เฒ่าผู้แก่และคนหนุ่มสาวจะร่วมกันสงฆ์น้ำพระพุทธรูป และจะมีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษ โดยอาจจะสรงเกินกระทำผิดต่อผู้ใหญ่ในรอบ 1 ปีที่ล่วงมา และเป็นการขอพรจากผู้ใหญ่เพื่อความเป็นสิริมงคลอยู่เย็นเป็นสุข แล้วก็ไปสงฆ์น้ำปู้ตา นอกจากนั้นก็จะมีการเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนาน ส่วนในตอนเย็นจะมีพิธีแห่ดอกไม้จากนอกหมู่บ้านมาบูชาพระพุทธรูป เชื่อว่าการเก็บดอกไม้จากป่านี้บริสุทธิ์ เหมาะกับการบูชาพระ การออกไปเก็บดอกไม้จะมีพระสงฆ์ออกไปด้วย โดยที่มีข้อถือปฏิบัติก็คือ พระสงฆ์ออกไปที่รูปก็ต้องเก็บดอกไม้เท่ากับจำนวนพระสงฆ์นั้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2530: 211)

พิธียกพระก่อเจดีย์ทราย

ในวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 6 ชาวบ้านลำโพงโคเด่าจะมีการจัดพิธียกพระก่อเจดีย์ทรายขึ้นชาวบ้านจะช่วยกันขนทรายมาจากนอกวัดเพื่อนำมาพูนเป็นเจดีย์ทราย โดยจะมีความเชื่อว่าจะได้บุญกุศลมากเท่าเม็ดหินเม็ดทรายที่ตนนำมาก่อ การก่อเจดีย์ทรายจะก่อเป็นกองใหญ่จำนวน 3 กอง จากนั้นในเวลาเย็นจะมีการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ 3 รอบ เสร็จแล้วก็ไหว้พระรับศีล จากนั้นก็จะเป็นการบวชพระเจดีย์ทราย คือ การที่นำดอกไม้ธูปเทียนมาปักที่เจดีย์ทราย และฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เป็นอันเสร็จพิธี



ภาพที่ 51 เจดีย์ทราย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 52 ชาวบ้านที่มาร่วมพิธียกพระก่อเจดีย์ทราย

พิธีเลี้ยงปูตา

“ปูตา” หมายถึง บรรพบุรุษของบ้านเมืองที่ล่วงลับไปแล้วจนไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นใครจึงได้เรียกเป็นกลางๆ ว่า “ปูตา” โดยเข้าใจว่าเป็นผีหลักบ้านหลักเมืองคอยดูแลคุ้มครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ในทุกๆ ปีในเดือน 8 ชาวบ้านสำโรงโคเต่าจะมีการทำพิธีเลี้ยงปูตาเพื่อความเป็นสิริมงคลสำหรับความเป็นอยู่ของพวกเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนา และเพื่อแสดงความกตัญญูตเวที จึงมีการเลี้ยงปูตาสืบต่อกันมา ชาวบ้านเชื่อว่าหากในปีใดไม่มีการเลี้ยงปูตาก็จะเกิดอาเพศ ทำนาไม่ได้ผลดีหรือเกิดเหตุอาเพศ ภัยพิบัติขึ้นในหมู่บ้าน

การเลี้ยงปูตาจะใช้ศาลปูตาเป็นที่ทำพิธี ซึ่งโดยส่วนมากจะใช้บริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่ใกล้หมู่บ้านปลูกสร้างศาลให้กับปูตา ภายในศาลปูตานั้นจะประกอบด้วยไม้แกะสลักเป็นรูปมิด ไม้ ปืน และปลัดขิก ศาลปูตาและบริเวณข้างเคียงถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ที่ชาวบ้านให้ความเคารพและเกรงกลัวมาก ใครจะไปตัดโค่นต้นไม้ เก็บของป่า หรือยิงสัตว์ในอาณาบริเวณดังกล่าวไม่ได้ ผู้ฝ่าฝืนปูตาจะดลบันดาลให้เจ็บไข้ได้ป่วยหรือถึงกับชีวิต

พิธีการเลี้ยงปูตางจะกำหนดโดย “เจ้า” ประจำหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลเดียวในหมู่บ้านที่สามารถติดต่อกับปูตางได้ เจ้าจึงทำหน้าที่ในการเป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปูตากับชาวบ้าน และมีหน้าที่ในการดูแลรักษาศาลปูตางด้วย พิธีเลี้ยงปูตางจะถูกจัดขึ้นในระหว่างเดือน 6 วันใดก็ได้ เพราะเชื่อว่าปูตางเป็นผีที่มีบุญบารมีสูงกว่าผีทุกประเภท จึงสามารถทำพิธีได้ตลอด เมื่อเจ้ากำหนดวันเรียบร้อยแล้วก็จะกระจายข่าวให้กับชาวบ้านได้รับทราบ เมื่อถึงวันงานตอนเช้าก็จะพากันมาที่ศาลปูตาง โดยมีเครื่องเซ่น ได้แก่ ไก่ 1 ตัว เหล้าขาว 1 ขวด ไช้ต้ม 1 ฟอง ข้าวสุก หมาก พลู บุหรี่ ยาเส้น และกิ่งไม้ไผ่เล็ก ๆ ซึ่งหักเป็นข้อ ๆ ตามจำนวนคนและวัวควายในครอบครัว เจ้าจะทำหน้าที่ประกอบพิธีเลี้ยงอาหารต่าง ๆ ที่นำไป แล้วก็พูดเสี่ยงทายว่าปีนี้ฝนจะตกดีหรือไม่ เสร็จพิธีเลี้ยงก็จะดูคางไก่และไช้ต้มเพื่อเสี่ยงทาย ถ้าคางไก่โค้งยาวเหมือนเคียว ทายว่าปีนี้ฝนจะตกดี ชาวบ้านจะปลูกไช้ ออกดู เจ้าจะทำนายให้ว่านาของครัวเรือนใดจะได้ผลผลิตมากหรือน้อย โดยถ้าไช้ขึ้นสวยไม่เบี้ยวแสดงว่าดี ส่วนไก่ที่นำมาเสี่ยงทายเจ้าจะเลือกจากไก่ที่ชาวบ้านนำมาเลี้ยง โดยเลือกไก่ตัวผู้-ตัวเมีย อย่างละ 1 ตัว เมื่อบอกกล่าวกับปูตางเรียบร้อยแล้วชาวบ้านที่มาร่วมพิธีก็จะทำการแบ่งไก่และอาหารให้กับเจ้า ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเหมือนกับปูตางได้รับอาหารนั้นแล้ว และจะมีการจุดบั้งไฟอันเล็กเพื่อบูชาปูตางด้วย

พิธีบุญบั้งไฟ

บุญบั้งไฟเป็นเทศกาลที่ชาวอีสานนิยมทำกันในเดือน 6 หรือเดือน 7 ซึ่งเป็นเดือนแรกที่เริ่มฤดูทำนา ประเพณีบุญบั้งไฟเกิดมาจากความเชื่อในหลายด้านมาผสมผสานกัน ดังนี้

ความเชื่อทางศาสนาพุทธ มีการฉลองและบูชาในวันวิสาขบูชากลางเดือน 6 มีการทำดอกไม้ไฟในแบบต่างๆ ทั้งไฟน้ำมัน ไฟธูปเทียน และดินประสิว ในงานนี้จะมีการรักษาศีล การให้ทาน การบวชนาค การสวดสรร และนิมนต์พระเทศน์ให้เกิดอานิสงส์ ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ จะมีการบูชาเทพเจ้าด้วยไฟ ซึ่งถือว่าไฟเป็นเครื่องบูชาเทพเจ้าเบื้องบนสวรรค์ การจุดบั้งไฟเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งและเป็นการบูชาเทพเจ้า เพื่อให้พระองค์บันดาลในสิ่งที่ตนเองต้องการ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านเชื่อว่ามีโลกมนุษย์โลกเทวดา และโลกบาดาล มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของเทวดา “แดน” เป็นเทวดาที่อยู่บนสวรรค์สามารถบันดาลให้ฝนตก ฟ้าร้องได้ หากมนุษย์ทำให้แดนโปรดปรานมนุษย์ก็จะมีความสุข ดังนั้น จึงมีพิธีบูชาแดน การจุดบั้งไฟเป็นวิธีหนึ่งที่แสดงความเคารพหรือส่งสัญญาณความภักดีไปยังแดนหรือบูชาแดน (ปริชา พิณทอง และอร่ามจิต ชินช่าง, 2540: 34)

ความหมายของงานบุญบังไฟก็คือการทำพิธีขอฝน จะมีการใช้สัญลักษณ์ที่สื่อให้เห็นในเรื่องของเพศสัมพันธ์ ซึ่งสัญลักษณ์ทางเพศและเพศสัมพันธ์เหล่านี้จะใช้เป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่างฟ้ากับดิน, หญิงกับชาย ฯลฯ ที่เป็นพลังก่อกำเนิดชีวิต และพลังแห่งความอุดมสมบูรณ์ (สุริยา สมุทคุปต์, 2533: 16-21) ดังนั้น จึงมีความสัมพันธ์กับการขอฝนซึ่งเป็นที่มาของพลังแห่งการเจริญเติบโตของพืช นอกจากสัญลักษณ์ที่สำคัญซึ่งเกี่ยวกับการขอฝนแล้ว ตำนานนิทานซึ่งมักเล่ากันว่าเป็นต้นกำเนิดของบุญบังไฟ เช่น เรื่องผาแดงนางไอ่ เรื่องพญาคันคาก ล้วนเกี่ยวกับการที่จะให้ “แดน” บันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาลทั้งสิ้น

ชาวบ้านในอีสานถือว่าบุญบังไฟเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบังไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ หรือทิวพิกขภัยแก่ชุมชนได้ หากหมู่บ้านใดตัดสินใจที่จะไม่จัดงานบุญบังไฟในปีนั้นก็จำเป็นต้องไปทำพิธีที่ศาลปู่ตาเพื่อขออนุญาตเลื่อนงานบุญนี้ไปปีหน้า

ศาลปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษที่เป็นเทพารักษ์ของหมู่บ้านมีบทบาทอย่างสำคัญในบุญบังไฟ ไม่ว่าจะตัดสินใจทำหรือไม่ทำงานบุญบังไฟ เพราะในการประกอบพิธีบุญบังไฟนั้นจะมีการเซ่นไหว้และแห่บังไฟไปยังศาลปู่ตาอยู่ ดังนั้น งานบุญบังไฟในสังคมเกษตรกรรมของอีสานในอดีตจึงเป็นพิธีกรรมของชุมชน ซึ่งมีศาลปู่ตาเป็นศูนย์รวมความสัมพันธ์ของชุมชนอย่างหนึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงเชื่อว่าทุกคนในหมู่บ้านจะต้องมาร่วมในงานบุญบังไฟหากใครไม่เข้าร่วมอาจจะถูกผีปู่ตาเข้าได้ อย่างน้อยต้องส่งสมาชิกในครอบครัวสักคนหนึ่งเข้ามาร่วมงาน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536: 3-7)

งานบุญบังไฟของหมู่บ้านสำโรงโคเผาจัดประจำทุกปี ในปี พ.ศ.2542 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 8-9 พฤษภาคม 2542 มีผู้ใหญ่บ้านโคเผ่านายเลี่ยน คณาญาติเป็นประธานจัดงาน โดยใช้สถานที่บริเวณทุ่งนาเป็นที่จุดบังไฟ และมีการประชาสัมพันธ์งานบุญบังไฟของหมู่บ้านโดยการพิมพ์ใบประกาศแจ้งข่าวไปแจกจ่ายยังหมู่บ้านใกล้เคียง ตามประเพณีของงานบุญบังไฟนั้นจะจัด 2 วัน วันแรกเป็นวันโฮม จะมีการเจริญพระพุทธมนต์ที่วัดสำโรงโคเผา ชาวบ้านร่วมกันทำบุญตักบาตร จากนั้นก็เป็นการถวายบังไฟ พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ให้กับบังไฟเป็นอันเสร็จพิธีทางพุทธศาสนา ชาวบ้านก็พากันร่วมขบวนแห่บังไฟที่ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม ซึ่งก็มีการประกวดบังไฟด้วย ส่วนในวันที่ 2 ของ งานบุญบังไฟนี้จะมีการแข่งขันและมีรางวัลมอบให้ โดยบังไฟที่จะทำการแข่งขันกันนั้นจะต้องมีน้ำหนักของดินประสิวที่เท่ากันเพื่อไม่ให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกัน แล้วดูว่า บังไฟของผู้นั้นจะขึ้นสูงกว่ากัน ซึ่งจะตัดสินจากการจับเวลาที่หางของบังไฟตกลงถึงพื้น ถ้าหางของบังไฟ

ของผู้ใดใช้เวลาในการตกถึงพื้นนานกว่าก็จะเป็นผู้ชนะและได้รับรางวัลไป ในปัจจุบันนี้มีการนำกล้องส่องทางไกลมาใช้เพื่อส่องดูทางของบั้งไฟด้วย นอกจากนั้นสิ่งที่เป็นที่ดึงดูดและเป็นที่น่าสนใจของงานนี้ คือมีการแข่งขันแบบพนัน การพนันนั้นมี 2 รูปแบบ ในแบบแรกคือ ผู้ที่ส่งบั้งไฟเข้าแข่งทั้งสองฝ่ายต่างวางเงินเดิมพันจำนวนเท่ากันต่อคณะกรรมการจัดการแข่งขัน ผู้ที่ชนะจะได้รับเงินเดิมพันไป และในรูปแบบที่สอง คือ ชาวบ้านที่มาดูการแข่งขันจับคู่เดิมพันกันเอง จะมีผู้ที่เสนอว่าบั้งไฟที่กำลังขึ้นสู่ท้องฟ้านั้นจะตกถึงพื้นในเวลาเท่าไรเท่าไร ส่วนผู้ที่เห็นว่าบั้งไฟจะตกถึงพื้นช้าหรือเร็วกว่าเวลาที่อีกฝ่ายกำหนดก็จะจับคู่กับบุคคลที่เสนอแล้ววางเดิมพันกัน เมื่อบั้งไฟตกถึงพื้นแล้ว ก็จะรอการประกาศผลอย่างเป็นทางการจากคณะกรรมการจัดการแข่งขันว่าบั้งไฟบั้งนั้นใช้เวลาในการตกสู่พื้นเท่าใด โดยคณะกรรมการซึ่งกล้องส่องทางไกลและนาฬิกาจับเวลาจะเขียนเวลาที่ได้ใส่บนกระดานดำแล้วชูขึ้นให้ผู้ที่มาร่วมงานได้เห็น ผู้ชนะก็จะได้รับเงินเดิมพันไป

ส่วนประกอบของบั้งไฟ จะประกอบด้วย ท่อพีวีซี เป็นส่วนลำตัวของบั้งไฟที่ใช้ในการบรรจุดินประสิว สมัยก่อนจะใช้กระบอกไม้ไผ่ ปัจจุบันใช้ท่อพีวีซีเนื่องจากหาซื้อได้ง่าย ราคาก็ไม่สูงมากนัก และอีกสาเหตุหนึ่งก็คือไม้ไผ่ลำใหญ่ๆ หาได้ยากและต้องเสียเวลาในการเจาะเปลือกไม้ไผ่ ดินประสิว ใช้เป็นพลังขับเคลื่อนของบั้งไฟ ไม้ไผ่ เป็นส่วนหางของบั้งไฟ จะใช้ไม้ไผ่ซึ่งถากเปลือกออกให้มีน้ำหนักแล้วแต่ขนาด ถ้าเป็นขนาดกลางก็ยาวประมาณ 2 วา ไม้ไผ่จะเป็นเสมือนหางเสือที่ใช้บังคับทิศทางของบั้งไฟ หากไม้ไผ่ที่ใช้ทำส่วนหางของบั้งไฟเหลาได้ขนาดและมีน้ำหนักพอดีจะทำให้บั้งไฟขึ้นได้สูง ตัวจุดชนวน จะอยู่ส่วนปลายของท่อพีวีซี ทำด้วยขดลวดซึ่งการจุดชนวนจะใช้จุดจากแบตเตอรี่ขนาด 6 โวลต์ ต่อให้ครบวงจรแล้วนำไปสปาร์คกับขดลวดทำให้เกิดความร้อน จนกระทั่งเกิดการจุดระเบิดของบั้งไฟ

ก่อนที่จะจุดบั้งไฟจะต้องนำบั้งไฟไปขึ้น "ค้ำ" เสียก่อน ตัวค้ำทำจากไม้ โดยที่จะนำเสาเรือนที่ไม่ได้ใช้แล้วจำนวน 3 ต้น มาเป็นหลักของค้ำนำมาปักลงในหลุมที่ขุดไว้ก่อนแล้ว 3 หลุม การปักเสานั้นจะไม่ปักเสาให้ตรงแต่จะปักให้เฉียงประมาณ 80 องศา จากนั้นอีกด้านหนึ่งก็จะหาไม้มาค้ำยันเสาทั้ง 3 ต้นไว้ ขึ้นต่อมาก็จะเป็นการทำบันไดของค้ำ ซึ่งจะทามาจากไม้ไผ่นำมาพาดขวางแล้วนำตะปูมาตอกเพื่อยึดให้ติดกับตัวค้ำ บันไดของค้ำจะมีประมาณ 6-7 ขั้น ใช้สำหรับปีนขึ้นไปติดตั้งและจุดบั้งไฟ ที่เสาของบั้งไฟทั้ง 3 ต้น นั้นจะมีรางไม้ไผ่ซึ่งทำจากไม้ไผ่ผ่าครึ่งเพื่อใช้เป็นรางของบั้งไฟ จากนั้นผู้ที่เข้าแข่งขันจุดบั้งไฟจะนำบั้งไฟของตนขึ้นค้ำเพื่อรอสัญญาณการจุดบั้งไฟจากคณะกรรมการจัดการแข่งขัน โดยเจ้าหน้าที่ให้สัญญาณจะใช้ธง 2 ผืน ในการให้สัญญาณ เมื่อยกธงสีแดงแสดงว่าคณะกรรมการจับเวลายังไม่พร้อม และเมื่อยกธงสีเขียวก็ให้ผู้แข่งขันจุดบั้งไฟของตนได้



ภาพที่ 53 ลักษณะของบั้งไฟ



ภาพที่ 54 การจุดบั้งไฟ

ผู้ที่มาร่วมงานบุญบั้งไฟของบ้านสำโรงโคเผ่านอกจากจะเป็นชาวบ้านในหมู่บ้าน ทั้ง 2 แล้วยังมีชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านกระหวัน บ้านเสมอใจ บ้านเปือย มาร่วมแข่งขันและมาร่วมชมด้วยเป็นจำนวนมาก ทำให้บริเวณทุ่งนาที่ใช้ในการจุดบั้งไฟ คราคร่ำไปด้วยชาวบ้านที่มาร่วมชมและพ่อค้าแม่ค้าที่มาขายของเป็นจำนวนมาก มีการร่วมเชียร์บั้งไฟจากหมู่บ้านของตนอย่างสนุกสนาน ส่วนหนึ่งก็จับกลุ่มเล่นพนันกันอย่างเปิดเผย ผู้ที่ลงเงินจำนวนมากในการเล่นพนันก็น่ากลังสองทางไกลมาเอง เมื่อจากแข่งขันเสร็จสิ้น ก็จะมีการมอบรางวัลสำหรับผู้ชนะเลิศ จากนั้นก็จะแยกย้ายกันกลับ

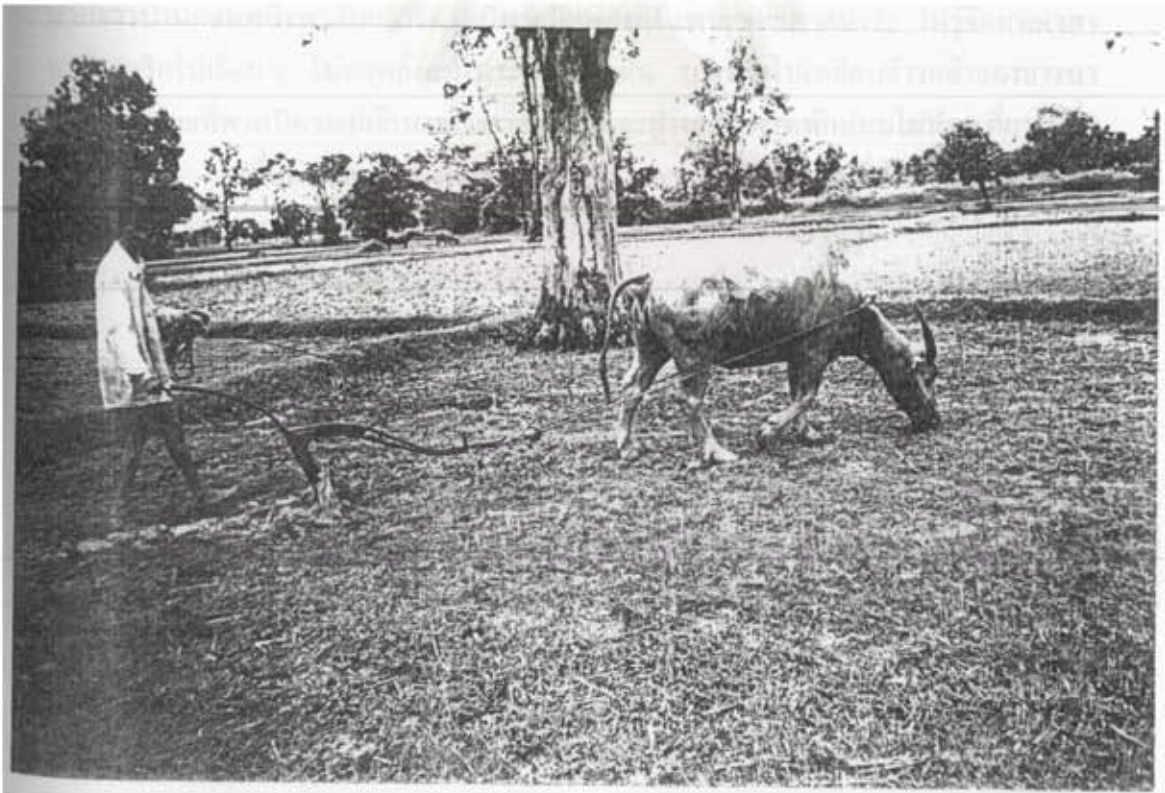
พิธีเลี้ยงผีตาแฮก

“ตาแฮก” ก็คือ ผีนาซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นผู้คุ้มครองที่นาของตน ดังนั้นก่อนที่จะลงมือทำนาเจ้าของที่นาจะต้องทำพิธีเลี้ยงเพื่อบอกกล่าวและขอพรจากตาแฮกเสียก่อน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการทำนาต่อไป เช่นเดียวกับพระราชพิธีแรกนาขวัญ โดยในระหว่างเดือน 6 ก่อนที่จะลงมือทำนา ชาวนาจะทำพิธีเลี้ยงตาแฮก หรือเรียกว่า “แฮกนา” การแฮกนาของชาวอีสานจะทำการส่วนตัว ผู้ที่ทำพิธีส่วนมากจะเป็นหัวหน้าครอบครัว สมัยก่อนชาวบ้านส่วนมากมีความเชื่อว่าถ้าปีใดไม่เลี้ยงผีตาแฮกก่อนการทำนา ก็จะทำให้ได้ผลผลิตต่ำ คนในครอบครัวเจ็บป่วย หรือที่เรียกกันว่า “ผิดผีนา” นั่นเอง

การเลี้ยงผีตาแฮกจะทำในวันใดก็ได้ แล้วแต่ผู้ที่เคยปฏิบัติมาตามบรรพบุรุษ เช่น บางคนถือปฏิบัติในวันพฤหัสบดี แต่จะไม่นิยมทำในวันแรม 15 ค่ำ ซึ่งถือกันว่าเป็นวันดับผลผลิตที่ได้จากการทำนาจะไม่ดี พิธีเลี้ยงผีตาแฮกของบ้านสำโรงโคเผ่าจะเป็นไปอย่างง่าย ๆ จะเริ่มพิธีตั้งแต่เช้าตรู่ โดยเตรียมของที่ใช้เช่น ไหว้ตาแฮก ได้แก่ ข้าวสาร, ไข่ต้ม, ดอกไม้ และน้ำเปล่า จากนั้นก็ไปทำพิธีกันที่นาของตนเอง พร้อมทั้งนำควายและไถไปด้วย ผู้ทำพิธีนำของเช่น ไหว้มาวางลงบนไถไม้ บอกกล่าวกับตาแฮกว่ามานำของเช่น ไหว้และขอให้ไม่มีอุปสรรคในการทำนาให้ได้ผลผลิตมาก ๆ แล้วปลอกเปลือกของไข่ต้มเพื่อเป็นการเสี่ยงทายว่าปีนี้การทำนาจะได้ผลเป็นอย่างไร โดยดูจากไข่แดงถ้าสมบูรณ์ดีจะถือว่า การทำนาปีนี้จะได้ดี เมื่อเสร็จสิ้นจากการเสี่ยงทายก็จะทำการไถนาเป็นวงกลม 3 รอบ โดยให้ก่อนดินที่ถูกไถล้มน้ำเข้าหาบริเวณ “โพนตาแฮก” เพื่อให้ดินล้มน้ำรอบบริเวณ โพนตาแฮก จากนั้นก็ไถนาแปลงอื่นๆ ได้ เป็นอันเสร็จพิธี



ภาพที่ 55 การเลี้ยงผีตาแฮก



ภาพที่ 56 การไถแฮกนา

พิธีงานบุญเข้าพรรษา

การเข้าพรรษาเป็นพุทธบัญญัติ ซึ่งพระภิกษุจะต้องปฏิบัติตาม คือ การที่พระภิกษุสงฆ์จะต้องอธิษฐานอยู่ประจำในวัดแห่งหนึ่ง ไม่ไปค้างแรมที่อื่น เว้นแต่มีเหตุจำเป็นจริงๆ ช่วงจำพรรษาจะอยู่ในระหว่างฤดูฝน คือ แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี วันเข้าพรรษานี้จะมีความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชน เนื่องจากจะเป็นเทศกาลที่งดเว้นอบายมุขและความชั่วต่างๆ เช่น การดื่มสุรา สิ่งเสพติด และการเที่ยวเตร่

วันเข้าพรรษานี้ โดยทั่วไปกำหนดในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เรียกว่า วันเข้าพรรษาแรก (ปุริมพรรษา) ถ้าปีใดเป็นอธิกมาสมีเดือน 8 สองหน ก็เลื่อนไปเข้าพรรษาในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หลัง ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นไม่สามารถเข้าพรรษาได้ ก็เลื่อนเข้าพรรษาในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 9 ก็ได้ ไปสิ้นสุดเอาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เรียกว่า วันเข้าพรรษาหลัง (มนตรี เทียมสิงห์ และจันทนา ศรีเมือง, 2536: 41)

ประวัติความเป็นมาของเทศกาลเข้าพรรษานั้น สืบเนื่องมาจากเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ มีเหตุการณ์เกิดขึ้นคือ พวกชาวบ้านกลุ่มหนึ่งพากันกล่าวตำหนิพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาว่า ไม่รู้จักกาลเวลาพากันจาริกไปเรื่อยๆ ไม่หยุดยั้งแม้ในระหว่างฤดูฝน บางครั้งไปเหยียบข้าวกล้าของชาวนาเสียหาย ขณะที่พวกนิครณณ์นักบวชในศาสนาอื่นและฝูงนกยังหยุดพักผ่อนไม่ท่องเที่ยวไปในฤดูฝนเช่นนี้ เมื่อความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงรับสั่งให้พระสงฆ์ประชุมพร้อมกัน ตรัสถามจนได้ความจริงแล้วจึงทรงบัญญัติเรื่องการเข้าพรรษาไว้

งานบุญเข้าพรรษาของบ้านสำโรงโคเดำนี้อาศัยง่าย ๆ คือ ตอนเช้าชาวบ้านก็จะไปตักบาตรที่วัดสำโรงโคเดมาและพึงเทศน์ร่วมกัน สาเหตุที่ชาวบ้านร่วมกันทำบุญนี้เพื่อให้พระสงฆ์ได้อยู่จำพรรษาในฤดูฝนเข้าพรรษาดำรงหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ในช่วงเข้าพรรษานี้ตอนเย็นก็มีการร่วมฟังเทศน์ที่วัด ซึ่งในระหว่างช่วงเข้าพรรษานี้ชาวบ้านบางคนก็จะรักษาศีล 5 บางคนก็จะกำหนดข้อห้ามของตนขึ้นมาปฏิบัติ เช่น งดดื่มสุราตลอดระยะเข้าพรรษา อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการปฏิบัติต่างๆ ก็มีความเคร่งครัดน้อยลงไปบ้างแล้ว

พิธีงานบุญข้าวสาก

บุญข้าวสากหรือฉลากเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งของประเพณี 12 เดือน หรือ “ฮิตสิบสอง” ของชาวอีสาน โดยมีจุดประสงค์สำคัญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติสนิท เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา สามี ภรรยา พี่ น้อง ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว และอาจอุทิศให้เปรตทั่วไปด้วย

“ข้าวสาก” เป็นชื่อเรียกประเพณีการทำบุญของชาวอีสานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติพี่น้องที่ล่วงลับ รวมถึงพวกผีไร้ญาติ ซึ่งจะมีขึ้นในเดือน 10 ซึ่งในช่วงเวลาเดียวกันนี้ชาวไทยทั้งประเทศต่างก็มีประเพณีการทำบุญที่คล้ายๆ กัน เช่น ในภาคกลาง เรียกว่า “บุญกระยาสาทร” ภาคเหนือ เรียกว่า “บุญก๋วยสลาก” และภาคใต้ เรียกว่า “ชิงเปรต”

การทำบุญข้าวสาก นิยมทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการส่งวิญญาณของเปรตให้กลับไป ณ ที่อยู่ของตน ที่เรียกว่า “บุญข้าวสาก” เนื่องจากเมื่อจัดทำข้าวปลาอาหาร และเครื่องไทยทานต่างๆ อุทิศให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว จะมีสากหรือฉลาก มีคำอุทิศส่วนกุศลใส่กระดาษบันทึกชื่อผู้มีจิตศรัทธาบริจาค และความประสงค์ว่าจะบริจาคทานให้แก่ผู้ใด โดยบอกชื่อผู้จะมารับกุศลด้วย

มูลเหตุที่มีการทำบุญข้าวสากมีเรื่องเล่าว่า หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้แล้วก็ได้ทรงออกแสดงธรรมเทศนาเพื่อโปรดสัตว์ ได้มีบุตรชายกมุทพินคนหนึ่งซึ่งกำพร้าพ่อ เหลือแต่แม่ แม่เห็นว่าลูกชายเป็นหนุ่มแล้วจึงหาเมียให้ลูกชาย แต่ผู้หญิงที่มาเป็นเมียนั้นไม่สามารถมีลูกสืบสกุลได้ แม่จึงหาผู้หญิงอีกคนหนึ่งมาเป็นเมียของลูกชาย ปรากฏว่าผู้หญิงสามารถมีลูกได้ แต่ไม่ทันที่นางจะคลอดลูกก็ถูกเมียหลวงฆ่าตายเสีย ก่อนตายเมียน้อยได้ผูกพยาบาทเมียหลวงเอาไว้ว่า ขอให้ตนเองเกิดมาเป็นแมว ส่วนเมียหลวงเมื่อตายไปได้เกิดเป็นไก่ จึงถูกแมวจับกิน ก่อนตายไก่ก็อธิษฐานให้เกิดเป็นเสือ นางแมวเมื่อตายไปแล้วก็เกิดเป็นเนื้อ จึงถูกเสือจับกิน เนื้อก็ผูกพยาบาทอีก จึงได้เกิดเป็นนางยักษ์ ส่วนเสือได้เกิดเป็นลูกสาวเจ้าเมืองและแต่งงานมีลูกคนหนึ่ง วันหนึ่งนางชวนสามีและลูกออกไปเดินเล่น พอไปถึงสระนางจึงลงไปอาบน้ำในสระ พอดีกับนางยักษ์มาเห็นเข้าจึงจะจับกินแต่พ่อแม่มือกวิ่งหนีไปที่พระพุทธเจ้ากำลังเทศนาอยู่ พระพุทธองค์จึงให้พระอานนท์มาห้ามนางยักษ์ไว้ แล้วจึงบอกว่าย่าจงเวรกันอีกเลย พร้อมทั้งให้ลูกสาวเจ้าเมืองนางยักษ์ไปเลี้ยงไว้ด้วย ลูกสาวเจ้าเมืองจึงเอายักษ์ไปเลี้ยงไว้ที่อุณบ้าน นางยักษ์ไม่พอใจ ลูกสาวเจ้าเมืองจึงพากันไปอยู่ที่ห้วยนา (ชาวอีสานเรียกว่า “ตาแฮก”) นางยักษ์ซาบซึ่งในบุญคุณของลูกสาวเจ้าเมืองจึงบอกลูกสาวเจ้าเมืองเกี่ยวกับฝนฟ้าอากาศว่าปีไหนฝนจะตกดี ปีไหนฝนจะแล้งทำให้

ชาวเมืองทำนาได้ผล ชาวบ้านจึงเอาข้าวออกไปให้นางยักษ์ที่นา นางยักษ์ก็เอาข้าวนั้นทำเป็นข้าวสากเพื่อถวายพระพุทธเจ้า จึงเกิดเป็นประเพณีงานบุญข้าวสาก

การทำบุญข้าวสากในบ้านสำโรงโคเฒ่าจะมี 2 ขั้นตอนที่สำคัญ คือ วันเตรียมงาน และวันงาน โดยที่วันเตรียมงาน คือ วันขึ้น 14 ค่ำ ในวันนี้ชาวบ้านจะเตรียมอาหาร วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องใช้ต่างๆ ที่จะถวายพระ และใช้ในพิธีการทำบุญ โดยเฉพาะการเตรียม “กระบุงข้าวสาก” เพื่อนำมาถวายพระ สิ่งของในกระบุงข้าวสากประกอบด้วย กล้วย 1 หวี อ้อย 3 ท่อน ข้าวสุก ข้าวเหนียว ข้าวต้มมัด ปิ้งปลา ปิ้งไก่ น้ำปลา แก่นคุณ หมาก พลู ปูน ห่อยาเส้น ขนม ผลไม้ หมอน ผ้าขาวม้า ผ้านุ่ง ผ้า โสร่ง บ้านหนึ่งจะทำกระบุงข้าวสาก 2 กระบุง กระบุงหนึ่งเรียกว่า “ห่อข้าวใหญ่” หรือ “ฉลากคน” เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษและผีไร้ญาติ จะเป็นอาหารแห้ง เช่น ข้าวเหนียว ปลาปิ้ง เนื้อปิ้ง ไก่ปิ้ง สิ่งของทั้งหมดนี้จะนำมาใส่รวมกันเป็น 1 ชุด ส่วนอีกกระบุงหนึ่งเรียกว่า “ห่อข้าวน้อย” หรือ “ฉลากมหิงสา” อุทิศส่วนกุศลให้กับวัวควายที่ใช้ทำไร่ทำนา ประกอบด้วยข้าวสุก ข้าวต้มมัด กล้วย หมาก พลู บุหรี่ ใส่ใบตองแล้วจึงนำมาห่อรวมกันอีกทีมัดเป็นพวง ห่อข้าวน้อยนี้จะทำกันบ้านละกี่ห่อก็ได้แล้วแต่จำนวนที่นาของตนเองที่จะนำห่อข้าวน้อยไปวาง หรือบางบ้านก็ทำเท่ากับจำนวนของบรรพบุรุษที่ล่วงลับ

ในขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 จะเป็นวันงาน ชาวบ้านสำโรงโคเฒ่าจะพากันมาที่วัดสำโรงโคเฒ่าตั้งแต่เช้า โคนนำอาหารคาวหวานต่างๆ มาตักบาตรที่วัด พร้อมทั้งถวายอาหารเข้าทอดกฐินเสร็จก็มีการอาราธนาศีล พระให้ศีล จากนั้นก็นำบาตรที่ชาวบ้านตักบาตรจนเต็มมาถวายพระ ชาวบ้านแต่ละคนที่เตรียมกระบุงข้าวสาก ที่ใส่ห่อข้าวใหญ่สำหรับถวายพระและห่อข้าวสากน้อย จากนั้นก็จะมีการสวดอัญเชิญเทวดาและต่อด้วย “เวณสลากภัต” จากนั้นก็จะถวายห่อข้าวใหญ่ให้กับพระ โดยจะมีการทำฉลากเขียนชื่อของแต่ละคนนำไปให้พระสงฆ์และสามเณรจับ เมื่อจับขึ้นมาแล้วก็จะขานชื่อของคนๆ นั้นเพื่อนำห่อข้าวใหญ่ไปถวาย แต่พระสงฆ์สามเณรที่จับได้ หลังจากนั้นชาวบ้านก็ลงจากศาลาการเปรียญนำห่อข้าวน้อยที่มัดเป็นพวงเล็กๆ ไปวางไว้ตามที่นาของตนเอง หรือตามต้นไม้ กิ่งไม้ ช้างกำแพงวัด เพื่อรอเวลาให้ผีมากิน โดยเชื่อกันว่าใน ยมบาลจะปล่อยสัตว์นรกทุกตัวให้มารับข้าวสากจากญาติ เมื่อได้เวลาพอสมควรต่างคนต่างแย่งหยิบฉวยห่อข้าวสากเหล่านั้นนำไปใส่ในไร่่นาถวายแม่โพสพ และนำไปไหว้ตาแฮกในที่นาของตนพร้อมทั้งขอพร ซึ่งเชื่อกันว่าถ้าใครนำไปใส่มาได้มากจะทำให้ข้าวในที่นาของตนเจริญงอกงามดี เพราะเป็นช่วงที่ข้าวกำลังห่อโตคือกำลังออกรวง ถ้าได้กินข้าวสากข้าวจะออกรวงใหญ่ให้ผลผลิตได้มาก

พิธีงานบุญออกพรรษา

วันออกพรรษาถือว่าเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนาวันหนึ่ง คือ เป็นวันสุดท้ายแห่งการจำพรรษาและเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ได้ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การเทศน์สั่งสอนประชาชน หรือทำกิจส่วนตัว เช่น ไปเยี่ยมญาติพี่น้อง พิธีงานบุญออกพรรษาของชาวเของจะกระทำในเดือน 11 ในวันที่ 14 - 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำ รวม 3 วัน ในวันที่แรกของงานชาวบ้านจะเตรียมห่อข้าวต้มมัด ในวันที่ 2 ชาวบ้านจะจัดเตรียมทำ "ต้นดอกเพ็ญ" เพื่อนำออกไปแห่ในตอนเย็น การทำต้นดอกเพ็ญ หมายถึงการทำที่อยู่หรือปราสาทของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยมีความเชื่อว่าผู้ที่ล่วงลับไปแล้วจะมารับเอาในวันออกพรรษา ในตอนปลายของวันนี้ ชาวบ้านก็จะนำดอกไม้ ธูปเทียน และปัจจัย ออกไปที่วัดเพื่อทำพิธี "ชักตุง" (การทำบุญอุฐ) ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่หรือญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว พระสงฆ์จะทำหน้าที่ชักตุงให้ทีละครอบครัว เมื่อเสร็จจากการชักตุงจะจุดประทัดเพื่อปลุกดวงวิญญาณของผู้ตายให้รู้ตัวและมารับเอาผลบุญ ในวันที่ 3 ตอนเช้าจะมีการทำบุญตักบาตรที่วัด เป็นอันเสร็จพิธีงานบุญออกพรรษา

พิธีงานบุญกฐิน

คำว่า "กฐิน" ในภาษาบาลี ซึ่งแปลว่า ไม้สะดึง, หมายถึง ไม้สำหรับชิงผ้าที่นำมาตัดเย็บจีวรให้ตึงตามที่ต้องการ เพราะว่าการเย็บจีวรสมัยพุทธกาลต้องใช้ผ้าหลายชิ้นมาเย็บติดกันเข้าเป็นจีวร ไม่มีเครื่องมือที่สะดวกเหมือนปัจจุบันนี้ จึงต้องใช้ไม้สะดึงเป็นเครื่องช่วย เพื่อความสะดวกในการเย็บผ้าผืนใหญ่ขนาดจีวร

งานบุญกฐินจะเริ่มขึ้นหลังจากออกพรรษาดังแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันเพ็ญเดือน 12 เป็นระยะเวลา 1 เดือน ตามประเพณีจะมีการทำบุญทอดกฐินเพื่อถวายผ้าไตรและเครื่องอัฐฐบริขารต่าง ๆ แต่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งถือเป็นงานบุญที่ผู้ทำจะได้บุญกุศลมาก

มูลเหตุแห่งการทำบุญกฐินนั้นมีเรื่องเล่าไว้ว่า สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกคหบดี ในนครสาวัตถี ครั้งนั้น พระภิกษุชาวปาฐะรัฐ จำนวน 30 รูป ล้วนถืออารัญญิกุตงค์ (ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร) ปินทปาติกุตงค์ (ฉันเฉพาะข้าวในบาตรเป็นวัตร) และถือเตจิวริกุตงค์ (การใช้ผ้าไตรจีวรเป็นวัตร) พวกกันเดินทางไปในนครสาวัตถีเพื่อเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อจวนถึงวันเข้าพรรษาไม่สามารถจะเดินทางให้ทันวันเข้าพรรษาในนครสาวัตถีได้ จึงจำพรรษา ณ เมืองสาเกต ในระหว่างทางพระภิกษุ

เหล่านั้นจำพรรษามีความคิดว่า พระพุทธเจ้าประทับอยู่ใกล้ๆ ระยะทางห่างเพียง 6 โยชน์ (96 กิโลเมตร) แต่ก็ไม่ได้เข้าเฝ้าพระองค์

ครั้นเมื่อล่วงไตรมาส พระภิกษุเหล่านั้นออกพรรษาทำปวารณาเสร็จแล้ว แต่ฝนยังตกชุก พื้นดินเต็มไปด้วยน้ำเป็นหล่มเลน จีวรเปียกชุ่มไปด้วยน้ำเดินลำบากกาย เมื่อเดินทางไปถึงวัดพระเชตุวัน จึงได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามพระภิกษุเหล่านั้นว่า ตูกรพระภิกษุทั้งหลาย พวกเขายังพอทนได้หรือ พอยังอดภาพให้เป็นไปได้หรือ พวกเขเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน จำพรรษาเป็นผาสุก และไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตรหรือ

พระภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า พวกข้าพระพุทธองค์ยังพอทนได้ พออดภาพให้เป็นไปได้ อนึ่ง ข้าพระพุทธองค์ทั้งหลาย เป็นผู้พร้อมเพรียงกันร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน จำพรรษาเป็นผาสุกและไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต พวกข้าพระพุทธองค์ที่มาชุมนุมในวันนี้เป็นพระภิกษุปาไฐยรัฐจำนวน 30 รูป เดินทางมานครสาวัตถี เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อจวนถึงวันเข้าพรรษาไม่สามารถจะเดินทางมาให้ทันวันเข้าพรรษาในนครสาวัตถี จึงจำพรรษาที่เมืองสาเกต ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม แล้วรับสั่งพระภิกษุทั้งหลายว่า ตูกร ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาแล้วได้กรานกฐิน

คุณสมบัติของพระภิกษุที่ควรรับกฐิน

1. รู้จักบุพพกรณ์
 - 1.1 ชักผ้า
 - 1.2 กะผ้า
 - 1.3 ตัดผ้า
 - 1.4 เนาหรือด้นผ้าที่ตัดแล้ว
 - 1.5 เย็บเป็นจีวร
 - 1.6 ย้อมจีวรที่เย็บแล้ว
 - 1.7 ทำกัปปะคือพินทุ
2. รู้จักถอนไตรจีวร
3. รู้จักอธิษฐานไตรจีวร
4. รู้จักการกรานกฐิน
5. รู้จักมาติกา คือ หัวข้อแห่งการเดาะกฐิน
6. รู้จักปลิโพธกังวลเป็นเหตุยังไม่เดาะกฐิน

7. รู้จักการเตาะกรฐิน

8. รู้จักอาณิสสกรฐิน

สาเหตุที่ต้องมีการข้อกำหนดในเรื่องของการรับกรฐินไว้ในพระวินัยปิฎก เนื่องจากสมัยก่อนจิวรเป็นของที่หายาก ส่วนในปัจจุบันนี้ การรู้เพียงการถอนไตรจีวร (เลิกใช้ของเก่า) รู้การอธิษฐานไตรจีวร และรู้จักการกรฐินก็เพียงพอแล้ว ส่วนคุณสมบัติข้อที่ 5-8 ก็เป็นสิ่งที่ผู้รับกรฐินต้องทราบและทำความเข้าใจตามพระวินัยอยู่แล้ว (พระมหานุกฤษฎญาณสวโร, 2532: 5-7)

พิธีงานบุญลอยกระทง

บุญลอยกระทง เป็นการทำบุญและงานรื่นเริงในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จุดประสงค์ของงานบุญนี้ เพื่อชำระล้างความชั่วที่ได้กระทำมาในปีหนึ่ง ๆ บุญลอยกระทงนี้มิใช่พิธีงานบุญดั้งเดิมที่มาตั้งแต่สมัยก่อนเพิ่งจะเริ่มปฏิบัติได้ประมาณ 20 กว่าปีมานี้เอง ในตอนเช้าของงานจะมีการทำบุญที่วัดสำโรงโคเค่า ส่วนในตอนเย็น ๆ ชาวบ้านในหมู่บ้านสำโรงโคเค่าจะทำกระทงแล้วไปลอยในลำห้วยในหมู่บ้าน งานบุญนี้ชาวบ้านโดยเฉพาะหนุ่มสาวจะสนุกสนานเป็นพิเศษ

พิธีบายศรีสู่ขวัญ

บายศรีสู่ขวัญ หรือ “บายศรีสู่ขวัญ” เป็นประเพณีดั้งเดิมเก่าแก่ของชาวอีสานที่นิยมกระทำสืบเนื่องติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ถือว่าเมื่อจัดพิธีนี้แล้วจะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เป็นกำลังใจในการที่จะประกอบคุณงามความดีต่อไป และขอให้มีความสุขความเจริญในชีวิตต่อไป สาเหตุที่เรียกว่า “บายศรี” เนื่องมาจากเป็นพิธีที่บุคคลชั้นเจ้านายผู้ใหญ่ทำกัน จึงมีคำว่า “บา” อยู่ด้วย “บา” ในภาษาโบราณอีสานเป็นคำนำหน้าเรียกเจ้านาย เช่น บาครรณ บาท้าว บาบ่าว บาบ่าวทาส บาครรณท้าว เป็นต้น คำว่า “ศรี” หมายถึงที่เป็นสิริมงคล “บายศรี” จึงหมายถึง การทำพิธีที่เป็นสิริมงคลแก่สถานที่ สัตว์ และสิ่งของต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยนิยมเรียกกัน มักนิยมเรียกว่า “บายศรี” เป็นส่วนมาก

“บายศรี” มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า ข้าวอันเป็นสิริขวัญข้าว ภาชนะใส่เครื่องสังเวยในพิธีทำขวัญ เนื่องจากการทำพิธีสู่ขวัญ มีข้าว ขนม ข้าวต้ม เป็นเครื่องประกอบเป็นสำคัญ การทำพิธีเรียกขวัญ จึงเรียกว่า “บายศรีสู่ขวัญ” (สาร สาระทัศนานันท์, 2540: 157) แต่ถ้าแยกความหมายของ “บายศรี” เป็นคำ ๆ พบว่า “บาย” ใน

ภาษาอีสาน หมายถึง จับ ต้อง สัมผัส และต้อง “ศรี” หมายถึง สิ่งที่ดีงาม คำว่า “บายศรี” จึงน่าจะหมายถึง สิ่งที่น่ามาหรือสิ่งที่ทำให้สัมผัสหรือพบความดีงาม เป็นสิริมงคล ขณะที่ทำ พิธีบายศรีสู่ขวัญทุกคนจะต้องยื่นมือมาแตะชั้นบายศรีรอบๆ ผู้ที่อยู่วงนอกออกไปก็แตะ ต่อๆ กันไปทั่วทุกคน (เบญจมาศ แพทอง, 2540: 38)

“สูตร” เป็นคำเก่าแก่ของคนอีสาน ที่นิยมเรียกการสวดว่า “สูตร” เช่น สวดมนต์ อีสานเรียก “สวดมนต์” ส่วน “ขวัญ” ถือว่าเป็นของไม่มีตัวตน เห็นไม่ได้จับต้องไม่ได้ เชื่อว่าคล้ายจิตหรือวิญญาณ ซึ่งแฝงตัวอยู่ในตัวตนของคนและสัตว์ตั้งแต่เกิดมา และต้องอยู่ ประจำตัวตลอดเวลาตกใจ เสียใจ ป่วยไข้ ขวัญจะหนี อาจจะทำให้ถึงแก่ความตายได้ (มนัส สุขสาย, ม.ป.ป.: 1)

การสูตรขวัญ หรือการสู่ขวัญ เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ เพื่อหาทางก่อให้เกิด ขวัญกำลังใจดีขึ้น ชาวอีสานส่วนใหญ่ให้ความสำคัญทางจิตใจมาก ดังนั้นวิถีการดำเนินชีวิต แทบทุกอย่าง จึงมักจะมีการสู่ขวัญควบคู่กันไปเสมอ เพื่อเป็นการช่วยให้มีพลังใจที่เข้มแข็ง เหตุที่ต้องทำการสู่ขวัญ ปกติจะมีอยู่ 2 ประการด้วยกัน คือ การสู่ขวัญเนื่องในเหตุที่ดี เช่น การค้าขายได้เงินทองมากมาย การได้เลื่อนยศฐาบรรดาศักดิ์ แต่งงานใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ เจ้านายหรือผู้ใหญ่ที่เคารพมาเยี่ยม ได้ลาภพิเศษอย่างหนึ่งอย่างใด และเหตุในทางไม่ดี เป็น การจัดการสู่ขวัญเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้หายเสนียดจัญไรต่างๆ เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย หรือหายจากการป่วย ได้รับความตกใจ หรือออกสั่นขวัญหายจากเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เคราะห์ร้ายเสียทรัพย์สินเงินทอง เป็นต้น

พิธีบายสู่ขวัญครีงานหนึ่งของบ้านสำโรงโคเคาะที่จัดขึ้นเนื่องในโอกาสที่ได้ รับตำแหน่งใหม่ การเตรียมงานจะเริ่มจากการทำบายศรี โดยบายศรีที่จัดทำสำหรับพิธีนี้จะ เป็นบายศรี 3 ชั้น บายศรีแต่ละชั้นจะมีพานรองรับ โดยที่ชั้นล่างจะมีขนาดใหญ่ และชั้นถัดๆ ไปมีขนาดใหญ่เล็กลดหลั่นกันตามลำดับ ชั้นล่างมีเครื่องขวัญ ได้แก่ เมียง, หมาก, ข้าวเปลือก, ข้าวสาร, กล้วย อ้อย, ข้าวต้มมัด, ไข่ต้ม และข้าวเหนียวหนึ่ง แต่ละชั้นประดับ ด้วยดอกไม้อย่างสวยงาม ชั้นบนสุดมีฝ้ายผูกแขน และเทียนเวียนหัว (เทียนที่มีความยาววัด รอบศีรษะของผู้รับการสู่ขวัญ) นอกจากนั้นยังมีเครื่องประกอบชั้นบายศรี จะมีชั้นในหนึ่ง สำหรับใส่ เสื้อผ้า, กระจก, หวี, น้ำอบน้ำหอม, สร้อยและแหวน ซึ่งเป็นเครื่องแต่งตัวของ ผู้เป็นเจ้าของขวัญ ตั้งไว้ข้างชั้นบายศรี ซึ่งจะเรียกว่า “พาเสื้อพาผ้า” นอกจากนั้น “หมอลำขวัญ” (ผู้ทำพิธี สู่ขวัญ) จะมี “เครื่องคาย” (เครื่องบูชาครู) จะประกอบด้วยขันห้า คือ ดอกไม้และเทียนอย่างละ 5 คู่ เงินค่าครู และมีการจัดเหล้าขาว, ขวดน้ำ, แก้วน้ำ และ อาหารใส่ถาด 1 ชุด ตั้งไว้ข้างชั้นบายศรี

พิธีสู่ขวัญนี้จัดทำขึ้นแบบเรียบง่าย เริ่มต้นขึ้นในช่วงเช้า ผู้ร่วมพิธีจะเป็นคนในบ้าน และญาติพี่น้องเท่านั้น พิธีจะเริ่มจากการสวด ผู้ที่เป็นเจ้าของขวัญต้องจัดพาขวัญ (บายศรี) ด้วยมือขวา ต้องตั้งจิตอธิษฐานขอให้เป็นไปตามสูตรขวัญ ญาติพี่น้องจะนั่งล้อมอยู่ด้านหลัง ตั้งจิตอธิษฐานให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ หมอขวัญจะเริ่มทำพิธีด้วยการ จุดธูปเทียน กราบพระรัตนตรัย มือจับสายสิญจน์ขึ้นประนมแล้วกล่าวคำสูตรขวัญ เป็นการเชิญขวัญ การเชิญขวัญนี้เป็นการสวดสูตรขวัญด้วยท่วงทำนองที่ไพเราะ เมื่อสูตรขวัญเสร็จแล้วหมอขวัญจะผูกแขนให้เจ้าของขวัญเป็นคนแรก ต่อจากนั้นญาติพี่น้องจะช่วยกัน ผูกแขนด้วยด้ายผูกแขน ซึ่งถือว่าเป็นการผูกขวัญไว้ให้อยู่กับตน ในขณะที่ผูกข้อมือ ก็จะทำให้พรแก่เจ้าของขวัญด้วย



ภาพที่ 57 พิธีบายศรีสู่ขวัญ

พิธีการสะเดาะเคราะห์

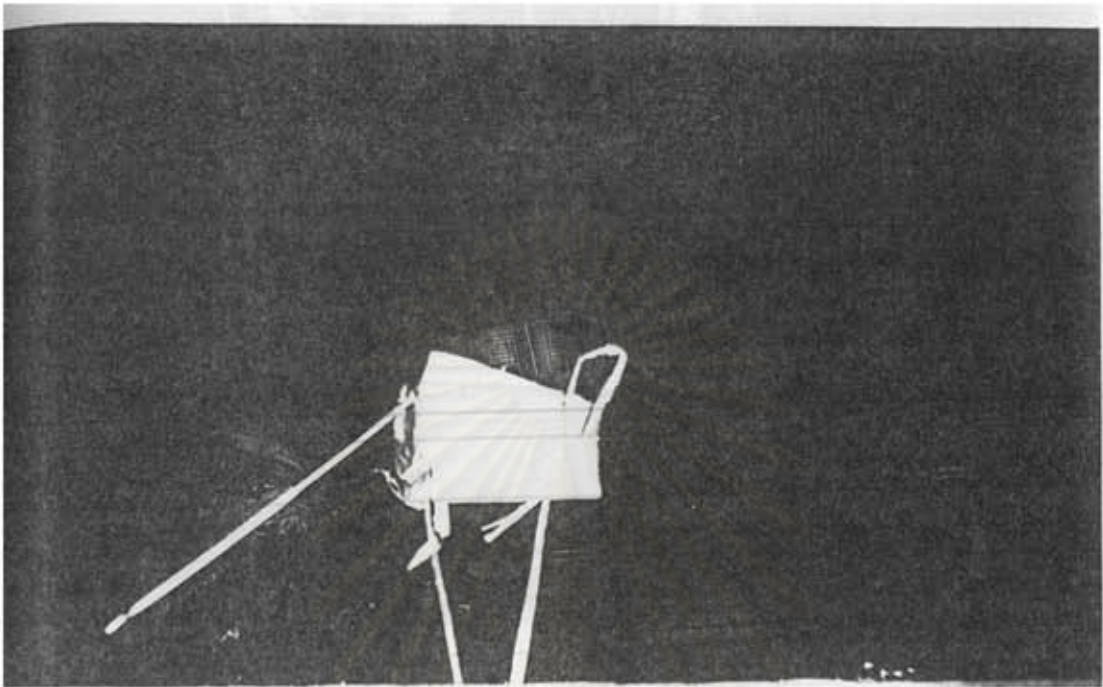
การสะเดาะเคราะห์เป็นพิธีกรรมตามความเชื่ออย่างหนึ่งของชาวอีสาน การทำพิธีสะเดาะเคราะห์นี้ชาวบ้านสำโรงโคเด่าเรียกว่า “งานแก้เคราะห์บ้าน” บางคนอาจเรียกว่า แต่งเสียเคราะห์, แต่งเคราะห์, แต่งแก้ หรือแต่งบูชาโชค การทำพิธีสะเดาะเคราะห์นี้แต่ละบ้านมักจะทำปีละ 1 ครั้ง เป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ้านเรือนและผู้ที่อยู่อาศัย นอกจากนั้นยังมีการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ในกรณีเมื่อมีคนเจ็บป่วยหรือไม่มีโชคลาภ

ความเชื่อในเหตุการณ์ซึ่งถือว่าเป็นลางบอกเหตุร้ายและจะต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์ เพื่อขจัดปัดเป่าเหตุร้ายออกไป ได้แก่ กะปอม (กิ้งก่า) ริงขึ้นตัว, หมากขึ้นบนเรือน, งูสิงลอด ใต้ถุนบ้าน, หมากเหยียวใส่คนหรือใส่กระเป๋าลังของเวลาเดินทาง, ข้าวเนียงแดง (ข้าวเหนียว หุงสุกแล้วออกสีแดงไม่ขาวเหมือนปกติ), หมากออกลูกบนบ้าน, แมลงวันขี้ใส่, โกวป่า-อีแร้ง จับหลังคาเรือน, นกแสกร้อง, ฟ้าผ้าลงบ้านเรือน, งูขึ้นไปนอนขดอยู่บนบ้าน, ผีหลวงมาทำ งานชื้อบ้าน, มีสัตว์ป่าวิ่งมาอนตายตรงหน้าเวลาเดินทาง, หมากจิ้งจอกวิ่งมาทำหอนข้างหน้า เวลาเดินทาง, เห็นขี้แมลงวันอยู่ในข้าว, ขี้จิ้งจกตกลงมาต่อหน้า, หอยไต่ขา, การร้องวนเวียน ไปมา, แอ้ง (โอง) น้ำแตกโดยที่ไม่มีใครทำ, กล้วยตันเดียวออกดอกสองออก, เชื่อว่า คนปลูกจะมีเคราะห์ร้าย, นกป่าบินเข้ามาในหมู่บ้าน หรือหมากจิ้งจอกวิ่งเข้าบ้าน เชื่อว่า หมู่บ้านนั้นจะมีเคราะห์ (อมวาลี เกียรติกาว, 2532: 114-115)

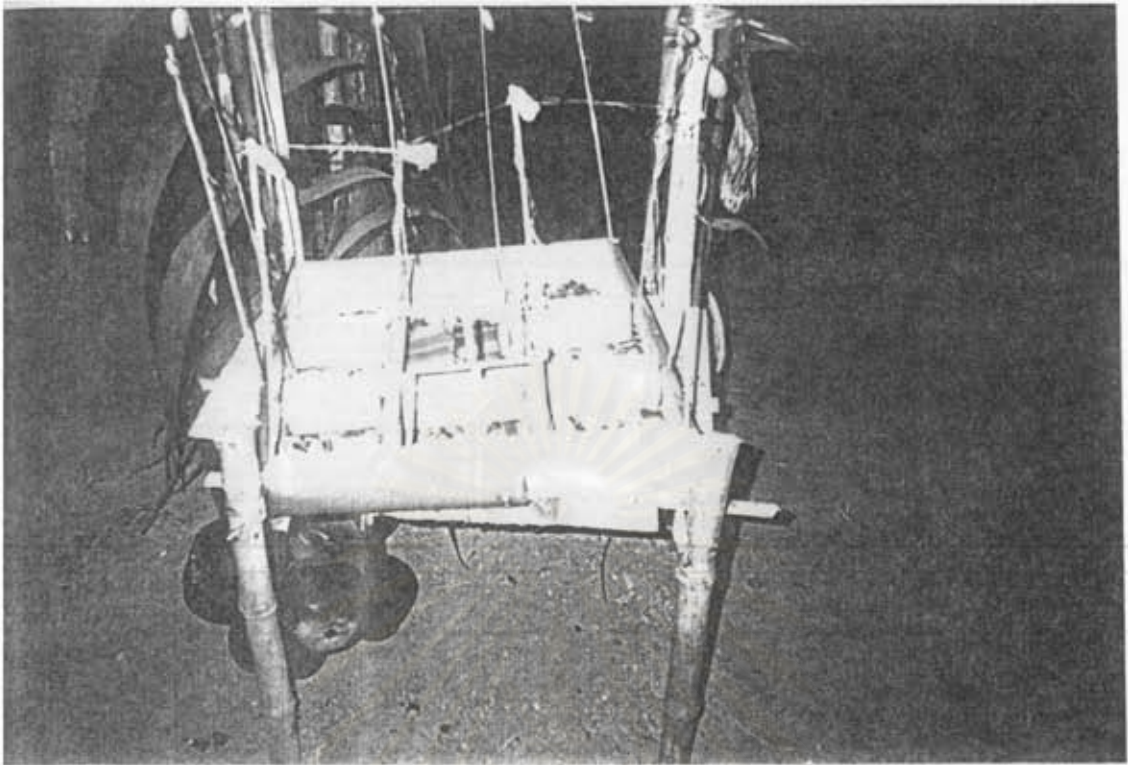
พิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์งานหนึ่งที่เกิดขึ้นในบ้านสำโรงโคเผา เป็นงาน แก่เคราะห์บ้านของนายสมยศ ยาศรี ชาวบ้านโคเผา จัดขึ้นในตอนค่ำวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2542 สาเหตุที่นายสมยศจัดพิธีงานแก่เคราะห์บ้าน เนื่องจากได้มีจอมปลวกขึ้นใน บริเวณใต้ถุนบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคลตามความเชื่อของชาวบ้าน แต่ถ้าเกิดมีจอมปลวก ขึ้นในตำแหน่งของกลางเสาบ้านจะถือว่าเป็นโชคดี พิธีเริ่มขึ้นเวลาประมาณ 20.20 น. โดยเจ้าภาพได้นิมนต์พระมาทำพิธีด้วยกันทั้งหมด 7 รูป เป็นพระจากวัดสำโรงโคเผา, วัดปราสาท และวัดโพนปลัด เมื่อพระเดินทางมาถึงที่ยังบ้าน เจ้าภาพก็ได้นิมนต์ขึ้นเรือน นั้น ก็ถวายหมากพลูและนุหรี จากนั้นพิธีจึงได้เริ่มขึ้นโดยพระสงฆ์ได้สวดเจริญพระพุทธมนต์ ใช้เวลาประมาณ 30 นาทีจึงเสร็จพิธีสำหรับในวันแรก

วันรุ่งขึ้นของงานแก่เคราะห์บ้านจะเริ่มขึ้นตั้งแต่ 7 โมงเช้า พระสงฆ์ได้เดินทางมาถึง ที่บ้านงาน จากนั้นก็เริ่มสวดเจริญพระพุทธมนต์ ชาวบ้านจะทยอยกันมาที่บ้านงานเพื่อที่จะ ดักบาตรร่วมกัน ซึ่งเจ้าภาพและทางเจ้าหน้าที่ของวัดจะจัดเตรียมบาตรไว้ให้ด้วยกัน 7 บาตร โดยที่ 6 บาตรเป็นบาตรเพื่อถวายแด่พระสงฆ์ ส่วนอีก 1 บาตร เป็นบาตรเพื่อถวาย พระพุทธรูปที่ตั้งไว้เป็นพระประธาน เมื่อพระสวดเสร็จชาวบ้านที่มาช่วยในงานประมาณ 40 กว่าคนก็ร่วมกันดักบาตร เมื่อดักบาตรเสร็จแล้วทางเจ้าภาพก็ยกสำรับอาหารเพื่อ ถวายพระ จากนั้นก็เริ่มเก็บตั้งโต๊ะที่เอาไว้วางบาตร เมื่อพระฉันเสร็จเจ้าภาพก็เชื้อเชิญผู้ที่มา ร่วมงานรับประทานอาหารร่วมกัน ต่อมาเจ้าภาพก็ได้ถวายสังฆทาน ชาวบ้านเมื่อได้บริจาค เงินทำบุญกันแล้วต่างก็แยกย้ายกันกลับ เหลือเพียงญาติสนิทของเจ้าภาพและชาวบ้าน บางส่วนเท่านั้น

វិធីសាស្ត្រ ១១ ម្សិល



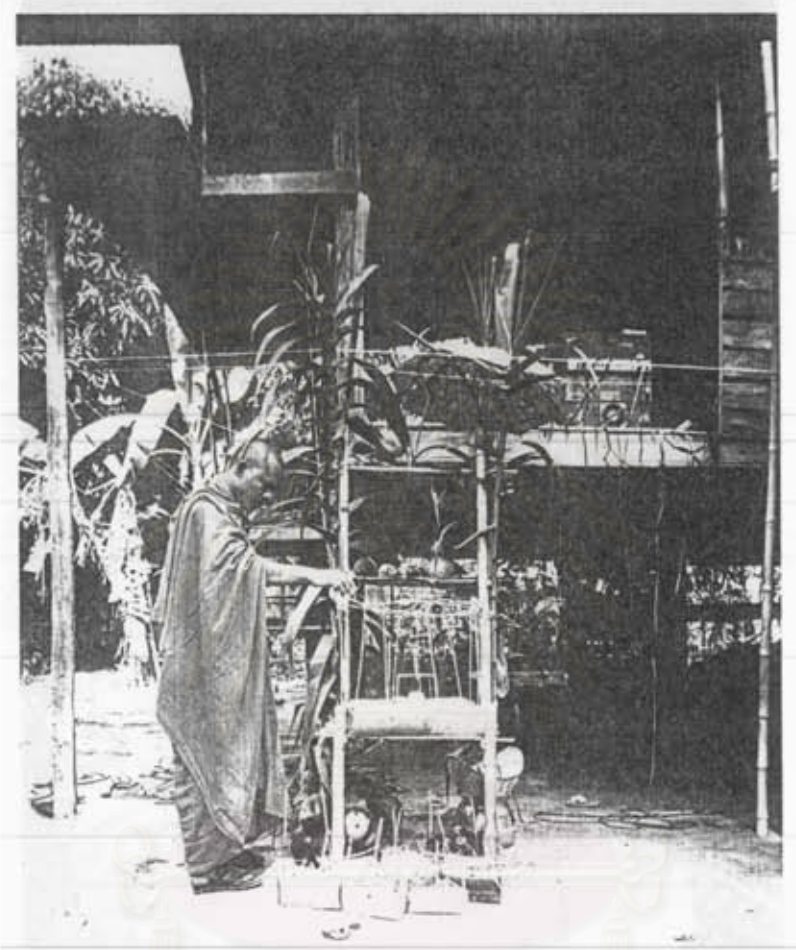
ស្រីស្រី (ស្រីស្រីស្រីស្រី) ១២ ២ ៣ ៤ ៥ ៦ ៧ ៨ ៩ ១០ ១១ ១២ ១៣ ១៤ ១៥ ១៦ ១៧ ១៨ ១៩ ២០ ២១ ២២ ២៣ ២៤ ២៥ ២៦ ២៧ ២៨ ២៩ ៣០ ៣១ ៣២ ៣៣ ៣៤ ៣៥ ៣៦ ៣៧ ៣៨ ៣៩ ៤០ ៤១ ៤២ ៤៣ ៤៤ ៤៥ ៤៦ ៤៧ ៤៨ ៤៩ ៥០ ៥១ ៥២ ៥៣ ៥៤ ៥៥ ៥៦ ៥៧ ៥៨ ៥៩ ៦០ ៦១ ៦២ ៦៣ ៦៤ ៦៥ ៦៦ ៦៧ ៦៨ ៦៩ ៧០ ៧១ ៧២ ៧៣ ៧៤ ៧៥ ៧៦ ៧៧ ៧៨ ៧៩ ៨០ ៨១ ៨២ ៨៣ ៨៤ ៨៥ ៨៦ ៨៧ ៨៨ ៨៩ ៩០ ៩១ ៩២ ៩៣ ៩៤ ៩៥ ៩៦ ៩៧ ៩៨ ៩៩ ១០០



ภาพที่ 59 กระทง 9 ห้อง

เมื่อเจ้าภาพถวายสังฆทานเรียบร้อยแล้ว จะนำกระทงหัวหมูที่จุดธูปเทียนซึ่งแขวนไว้รอบบ้านทั้ง 8 ทิศลงมาวางไว้ใต้ศาลเพียงตา จากนั้นก็นำสายสิญจน์ที่พันไว้รอบบ้าน 3 รอบ มาพันรอบศาลเพียงตา แล้วโยงสายสิญจน์นั้นกับ “คายครุสเดาะเคราะห์” (ยกครุ) หรือที่เรียกว่า “ขันธ 5 ขันธ 8” ซึ่งจะมีพระสงฆ์ 1 รูป คือ พระครูสุขวัฒนคุณเจ้าอาวาส วัดโพนปลัด สวดสเดาะเคราะห์โดยใช้ “เบี้ย 108” ซึ่งทำจากหอยเบี้ยที่ผ่านการปลุกเสกใส่บณภาชนะพร้อมทั้งบริกรรมคาถา จากนั้นพระที่ทำพิธีก็จะนำถาดซึ่งใส่สิ่งของที่ใช้ในพิธี ซึ่งประกอบด้วยข้าวสาร, ข้าวตอก, กรวยดอกไม้อัน 4 กรวย, ธูป 3 ดอก, เทียน 2 เล่ม, ผ้าขาว และเครื่องประดับของคนในบ้าน เช่น แหวนทอง, กำไลเงิน และต่างหู ในขณะที่สวดเจ้าของบ้านพร้อมทั้งผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านจะมานั่งรวมกันอยู่ในวงล้อมของด้ายสายสิญจน์ เมื่อสวดสเดาะเคราะห์เสร็จพระอีกรูปหนึ่งจะนำน้ำมันตไปรดที่ศาลเพียงตาและกระทงหัวหมู จากนั้นก็จะใช้เทียนเพื่อลนตัดด้ายสายสิญจน์ที่พันรอบศาลเพียงตา กระทงหัวหมูทั้ง 8 อัน จะถูกนำไปวางไว้ตามมุมบ้านทั้ง 8 ทิศ ส่วนกระทง 9 ห้อง จะต้องนำออกไปให้พันบริเวณบ้าน หลังจากนั้นเจ้าภาพก็จะถวายบังสุกุล เพื่ออุทิศให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อพระสวดบังสุกุลเสร็จก็จะประพรมน้ำมันตให้กับผู้เข้าร่วมในพิธี ต่อจากนั้นเจ้าของบ้านได้น้ำมันตให้พระครูสุขวัฒนคุณเจิมรด 6 ล้อ โดยท่านพระครูได้เขียนยันต์ที่ด้านบนของ

เพดานรด และลงยันต์ที่ป้ายทะเบียนรดด้านหน้าโดยวิธีใช้ผ้าเหยียบที่ป้ายทะเบียน จากนั้นก็
 พรมน้ำมันที่ตัวรดเพื่อเป็นสิริมงคลกับเจ้าของบ้านและคนในครอบครัว เป็นอันเสร็จพิธี



สถาบันวิทยบริการ
 ภาพที่ 60 พระสงฆ์ลงน้ำมันรดที่ศาลเพียงตา
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 61 พระสงฆ์บริการมคธาสวดเสเตาะเคราะห์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 62 พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์รด 6 ล้อ

ผีแม่หม้าย

ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน พ.ศ. 2533 ได้มีข่าวครึกโครมตามหน้าหนังสือพิมพ์ที่เสนอเกี่ยวกับการตายโดยไม่ทราบสาเหตุของคนงานไทยเป็นจำนวนมากในประเทศสิงคโปร์ โดยที่ลักษณะการตายจะคล้ายกัน คือ นอนหลับตาย ซึ่งจะเรียกการตายในลักษณะนี้ว่า “ไหลตาย” สำหรับการไหลตายนี้คนงานไทยเชื่อว่าเกิดจากอำนาจภูติผีปีศาจที่มาทำร้ายเอาชีวิต ซึ่งความหวาดกลัวต่อการไหลตายนี้ไม่ได้เกิดเฉพาะกับคนงานไทยในต่างประเทศเท่านั้น แต่ยังมีแผ่ปกคลุมไปทั่วภาคอีสาน เพราะเชื่อว่า การไหลตายนี้เกิดจากอำนาจของผีแม่หม้าย ที่มาเอาชีวิตของหนุ่มๆ ไปอยู่ด้วย พร้อมกันนี้ก็มีการใช้สัญลักษณ์อวัยวะเพศชายเป็นเครื่องป้องกัน

ความเชื่อในเรื่องผีแม่หม้ายนั้นยังมีอยู่ในหมู่บ้านสำโรงโคเคาะ ในช่วงต้นเดือนพฤษภาคมก่อนฤดูกาลทำนา ชาวบ้านจรรยาจคนหนึ่งในบ้านสำโรง ได้มีอาการของโรคไหลตาย แต่โชคดีที่มีผู้มาพบและช่วยเอาไว้ก่อน โดยที่ก่อนหน้านี้ไม่เคยมีโรคประจำตัวและอีกทั้งยังเป็นชายจรรยาที่ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ทำให้ญาติพี่น้องและชาวบ้านใกล้เคียงเชื่อว่าเกิดจากอำนาจของผีแม่หม้าย จึงได้ทำหุ่นจำลองเพศชายมาปักไว้ที่หน้าบ้าน

ตัวหุ่นจะทำด้วยฟางมัดจัดแต่งรูปร่างให้เหมือนกับคนและนำเสื่อ กางเกง และหมวกมาใส่ให้ด้วย โดยสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ สัญลักษณ์อวัยวะเพศชายของหุ่น เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่า จะช่วยป้องกันผู้ชายที่อาศัยอยู่ในบ้านจากการทำอันตรายของผีแม่หม้าย



ภาพที่ 63 หุ่นจำลองเพศชายป้องกันผีแม่หม้าย



ภาพที่ 64 หุ่นจำลองเพศชายป้องกันผีแม่หม้าย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย